

**Universiteit
Leiden**
The Netherlands

Rechtbankverslaggeving: levenslang of geseponeerd?

*Inzicht in de werkzaamheden van rechtbankverslaggevers en
opvattingen over hun journalistieke werk en veranderingen die daarin
optreden*

Masterthesis Journalistiek en Nieuwe Media

Institutie: Universiteit Leiden

Naam: Martijn Kousen

Studentnummer: S1880268

Begeleider: Alexander Pleijter

Tweede Lezer: Peter Burger

Datum: 17 januari '18

Samenvatting

De journalistiek kent verschillende specialiteiten. De sportverslaggever doet verslag van een heroïsche prestatie op de Olympische Spelen, de oorlogsverslaggever draait met gevaar voor eigen leven een item in de woestijn van Iraq. Een van die specialismen is de rechtbankverslaggever. Deze beschrijft van a tot z de gebeurtenissen in een rechtszaal. Uit Brits onderzoek is gebleken dat deze vorm van verslaggeving met uitsterven bedreigt wordt. Problemen binnen de (lokale) journalistiek, de opkomst van sociale media en snelheid van het nieuws veranderen het journalistieke veld. Redacties hechten vaak meer waarde aan de snelheid van een persbericht, dan een eigen geschreven stuk.

De crisis in de journalistiek is aanleiding voor dit onderzoek, waarin twee doelen centraal staan. Op de eerste plaats het maken van een inventarisatie van rechtbankverslaggevers in Nederland en op de tweede plaats inzicht krijgen in de werkzaamheden van rechtbankverslaggevers en opvattingen over hun journalistieke werk en veranderingen die daarin optreden. Om het eerste doel te behalen is contact opgenomen met alle landelijke en regionale dagbladen en grote landelijke en regionale omroepen. Aan hen is gevraagd of en op welke manier gebruik wordt gemaakt van rechtbankverslaggeving. Het tweede doel is getracht te behalen door 15 semigestructureerde interviews met rechtbankverslaggevers.

Uit de resultaten komt naar voren dat op 34,5 procent van de 31 ondervraagde redacties een specialist werkzaam is. Dat is vergelijkbaar met het Engelse onderzoek waaruit ook blijkt dat op minder dan de helft van de redacties nog een specialist in dienst is. Verder wordt duidelijk dat het werk van de rechtbankverslaggever door het veranderende medialandschap verandert. Twitter heeft een belangrijke rol in de communicatie ingenomen, zowel voor de verslaggeving als direct contact met lezers. Steeds vaker speelt snelheid een belangrijke rol, waarbij sensatie en entertainment niet wordt vermeden, maar tevens niet de boventoon mogen voeren. Verslaggevers zien zich nog steeds, dan wel afwisselend, zowel als waakhond als primaire informatie bron in een rechtszaal.

Hoewel de specialist steeds vaker plaats maakt voor een algemeen verslaggever, is er zeker op regionaal niveau nog ruimte voor rechtbankverslaggeving en is er nog geen sprake van een crisis in de rechtbankjournalistiek.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader	8
2.1. De rol van de journalistiek in de rechtsstaat	8
2.1.1. De rol van de rechtspraak.....	8
2.1.2. Functies van de journalistiek	11
2.1.3. Relatie tussen media en rechtspraak.....	14
2.2. Het veranderende medialandschap	15
2.2.1. Ambient journalism.....	16
2.2.2. Liquid journalism	17
2.3. Eerder gedaan onderzoek naar rechtbankverslaggeving	18
2.3.1. Het selectieproces van een rechtbankverslaggever	19
2.4. Samenvatting	22
3. Methode	23
3.1. Onderzoeksopzet	23
3.2. Onderzoeksmethode	25
3.2.1. Codering	27
3.3. Topics	27
4. Resultaten	28
4.1. Deel 1: inventarisatie	29
4.2. Deel 2: interviews	31
4.2.1. Het belang van rechtbankjournalistiek.....	31
4.2.2. De functie	35
4.2.3. Het werk	39
4.2.4. De relatie	44
4.2.5. Het veranderende medialandschap.....	49
5. Conclusie en discussie	57
5.1. Conclusie	57
5.1.1. De inventarisatie.....	57
5.1.2. Het belang	58
5.1.3. De functie	59
5.1.4. Het werk	61
5.1.5. De relatie	63
5.1.6. Het veranderende medialandschap.....	64
5.2. Discussie	65
Bibliografie	67
Bijlage: Topiclijst en Codeboek	72

1. Inleiding

Dringende fotografen, op elkaar geprakte microfoons en verslaggevers die allemaal trachten hun vraag te stellen aan de officier van justitie of advocaat. Een beeld dat we kennen van rechtszaken op televisie. Rechtszaken die met grote interesse worden gevolgd. Toch verdwijnt dit beeld als de trend die momenteel al zichtbaar is in Groot-Brittannië zich breder doorzet. Het beeld van verdwijnende rechtbankverslaggeving lijkt onderdeel van een grotere crisis binnen de journalistiek. Nick Davies besprak het in 2009 in zijn boek *Gebakken Lucht*. Journalisten komen, zeker op regionaal niveau, in het algemeen niet meer achter hun bureau vandaan. Door kleine redacties ontstaat er “lopendebandjournalistiek” en schrijft een journalist 7 à 10 artikelen per dag zonder naar buiten te gaan of mensen persoonlijk te spreken (Davies, 2009, p. 71). Davies concludeerde dit door een week lang met een lokale verslaggever over de schouder mee te kijken. Daarnaast ondervond Davies in zijn onderzoek het gevaar van het gebruik van persberichten. Hij analyseerde de berichtgeving van de Britse Press Association (PA) en zag dat met 69 journalisten een enorm gebied moest worden verslagen. Een groot gedeelte van Groot-Brittannië bleef daardoor onbesproken (Davies, 2009, p. 98). Maar het grootste gevaar schuilt in het feit dat de BBC de PA als volwaardige bron ziet en een bevestiging door een tweede bron niet nodig acht (Davies, 2009, p. 96). Een groot gedeelte van de berichtgeving van de PA wordt simpelweg overgenomen.

Het gebruik van persberichten hangt samen met de snelheid waarmee redacties vandaag de dag willen handelen. Een redactie heeft steeds minder tijd gekregen om diep te graven, want dan gaat de ‘concurrent’ met het verhaal aan de haal. Dat heeft als keerzijde dat nieuws door de opkomst van sociale media als Snapchat overigens wel veel toegankelijker en meer divers is geworden (Beckett, 2016). Maar juist als journalistiek sneller en oppervlakkiger dreigt te worden, is er behoefte aan duiding en expertise (Beckett, 2016). De snelheid en het verkleinen van redacties treft niet alleen de landelijke pers maar tevens de journalistiek op lokaal en regionaal niveau. De afgelopen jaren zijn er meerdere commissies geweest die een vinger op de zere plek hebben proberen te leggen. Het Stimuleringsfonds voor de journalistiek heeft in samenwerking met de DSP-groep (een bureau voor beleidsadvies en onderzoek) en hogeschool Windesheim onderzoek gedaan naar de relatie tussen gemeenten en lokale en regionale media. Het onderzoek concludeert dat het structureel slechter gaat met de regionale nieuwsvoorziening. Dat is te zien aan het feit dat journalistiek over gemeentezaken nagenoeg of geheel verdwenen is in sommige gemeenten (Beunders et al., 2014, p. 2). Het lokale nieuwsaanbod in kleine gemeenten is vier keer zo klein als in

grote gemeenten (Landman et. al., 2015, p. 22). Daarnaast komt uit datzelfde onderzoek naar voren dat nieuws zich steeds meer beperkt tot binnen de stadsmuren en dat het achterland geen aandacht meer krijgt. Regionaal wordt steeds vaker lokaal. Men komt oren en ogen te kort (Landman et. al., 2015, p. 33). In 2013 concluderen onderzoekers in vergelijkbaar onderzoek hetzelfde: meer nieuwsaanbod, maar door de focus op grote urbane gebieden, ook meer van hetzelfde nieuws (Landman en Kik, 2013, p. 9 - 27). Landman et. al. (2015) wijten de slechte regionale nieuwsvoorziening ten eerste aan het beperkt aantal nieuwsorganisaties. “Eén stem is geen stem”, menen zij. Organisaties moeten elkaar nuanceren en het nieuws van andere kanten belichten. Daarnaast is er sprake van te weinig online nieuwsaanbod. Vooral in kleine gemeenten houdt men vast aan de papieren krant. De lokale journalistiek komt niet tegemoet aan de behoefte van de consument (Landman et. al, 2015, p. 2-5).

Het probleem dat Davies schetst en de hierboven geopperde problemen in de lokale en regionale journalistiek hebben invloed op de huidige rechtbankverslaggeving. Twee studies, beide uit Groot Brittannië, onderzochten de stand van de rechtbankverslaggeving in Groot-Brittannië.

“Hundreds and hundreds of cases each year will go unrecorded – bizarrely becoming essentially secret trials because no one will have any information about them”

Dat zegt Brian Thornton (2017, p. 93), voormalig producer bij BBC's *Newsnight*, in zijn onderzoek naar de hoeveelheid verhalen vanuit de rechtbank. Hij hield een enquête onder landelijke en regionale redacteurs. Zijn voorzichtige conclusie luidt dat de rechtbank steeds slechter wordt verslagen. Uit de enquête komt onder meer naar voren dat op meer dan de helft van de redacties geen rechtbankverslaggever aanwezig is en dat op meer dan de helft van de redacties gebruik wordt gemaakt van persberichten in plaats van een verslaggever naar de rechtbank te sturen (Thornton, 2017, p. 93). Verder voorzag hij een onderzoek van Leslie Moran uit 2012 van een update. Moran deed onderzoek naar de rechtbankverslaggeving in 24 dagelijkse kranten in Engeland en Wales. Thornton deed hetzelfde in 2016 bij 13 kranten en zag een afname van 30 procent landelijk en 40 procent regionaal (Thornton, 2017, p. 92). Belangrijkste gevolg van deze afname is een gebrek aan collectief geheugen en historisch archief. Lord Chief Justice, de op één na hoogste functionaris in het Engelse rechtssysteem, zei in 2009 dit over het gebrek aan verslaggevers in de rechtszaal (Tryhorn, 2009):

"I'm not comfortable with the thought that you can emblazon open court on the screen if there's no reporter going to walk into the court to observe and then to write up and, where criticism is appropriate, to suggest that it should be made. If there's nobody to walk in, the public interest is damaged. That's the harsh reality."

In Nederland is op het gebied van rechtbankverslaggeving nagenoeg geen onderzoek gedaan. Wel signaleren wetenschappers veranderingen en gevaren. In 2004 zegt hoogleraar Strafrecht en Strafprocesrecht Ties Prakken in haar afscheidsrede dat het steeds minder gaat om:

"Openbaarheid ten overstaan van een kritisch publiek dat betrokken is bij de algemene zaak, maar om een openbaarheid via media die opereren volgens de wetten van de markt, en die de lezer/toeschouwer/toehoorder vooral tot consument van nieuws en sensatie hebben gemaakt" (2004, p. 3).

Volgens Brants (2008) is er steeds meer sprake van een dramatisering van de berichtgeving, incidenten krijgen de aandacht en entertainment de overhand.

"De traditionele rechtbankverslaggeving, waarin de argumenten van de officier en het pleidooi van de advocaat (en dat van de deskundige over het algemeen veel minder) gedetailleerd werden weergegeven, komt men nog nauwelijks bij landelijke dagbladen tegen. Regionale kranten doen het nog wel bij lokale zaken, maar het reguliere verslag, waarvoor vroeger een of twee redacteurs waren vrijgesteld, zal men tevergeefs zoeken in de landelijke pers" (Brants, 2008, p. 48).

Deze trend gaat in Nederland ook nog eens gepaard met de opkomst van snel nieuws, sociale media (Twitter, Snapchat) en het (overmatig) gebruik van persberichten. Rechtbanken doen zelfs steeds meer aan communicatie. Vanuit de rechtspraak wordt nu door jonge, eigen reporters verslag gedaan door middel van vlogs. Waar in het verleden journalisten het alleenrecht hadden om een rechtszaak te verslaan, neemt de rechtspraak die rol steeds meer zelf op zich. Het vonnis ligt daarnaast via een persbericht vaak al eerder op de digitale deurmat, dan dat dit op de website van een medium staat of in de brievenbus ligt. Daarom is in algemene zin een verschuiving zichtbaar van het einde van de strafzaak naar het midden of het begin. Tijdens de rechtszaak gebeuren de minder interessante en worden de openbare feiten behandeld (Brants, 2008, p. 48).

Zijn rechtbankverslaggevers in Nederland op de hoogte van deze ontwikkelingen in binnen- en buitenland? Hoe denken rechtbankverslaggevers en redacties over het belang van de rechtbankverslaggeving en de invloed van deze maatschappelijke ontwikkelingen daarop? Dit zijn vragen die in dit onderzoek centraal staan.

De huidige crisis in de journalistiek is aanleiding voor dit onderzoek. **Het doel van het onderzoek is tweeledig. Op de eerste plaats het maken van een inventarisatie van rechtbankverslaggevers in Nederland en op de tweede plaats het inzicht krijgen in de werkzaamheden van rechtbankverslaggevers en opvattingen over hun journalistieke werk en veranderingen die daarin optreden.**

Deze scriptie omhelst dus twee onderzoeken. De inventarisatie is geschied aan de hand van een tweetal vragen, waaruit duidelijk moet worden hoe de redactie gebruik maakt van de rechtbankjournalistiek. Aan alle landelijke en regionale dagbladen is een inventarisatie voorgelegd.

Het tweede onderzoek voortkomend uit de inventarisatie bevat 15 semigestructureerde interviews met rechtbankjournalisten. Deze interviews moeten leiden tot inzicht in de werkzaamheden van de verslaggevers en opvattingen over hun werk en de veranderingen die daarin optreden. De rechtbankverslaggever is een aantal thema's voorgelegd en daaruit volgden de in hoofdstuk vier omschreven resultaten.

Het eerder genoemde onderzoek uit Engeland kan als vergelijkingsmateriaal dienen voor dit onderzoek. Daarnaast kan dit onderzoek dienen als aanvulling op de huidige onderzoeken. Bijvoorbeeld bij het onderzoek van Ruigrok et. al. (2011) (met dit onderzoek vergelijkbaar) naar de persrichtlijn.

2. Theoretisch kader

Dit theoretisch kader bestaat uit drie delen. Het eerste onderdeel behelst de functies van journalistiek en de rol van de journalistiek in de rechtsstaat. De journalistiek heeft van oudsher een aantal functies die in verschillende verhoudingen op alle vormen van de journalistiek toepasbaar zijn. Deel twee schetst het veranderende medialandschap. De komst van het internet had een enorme impact op de manier van leven in het algemeen, maar ook op de journalistiek. Hoe groot is die impact in het bijzonder op de rechtbankjournalistiek geweest? Ten slotte is er vooral in Engeland onderzoek gedaan naar rechtbankverslaggeving. In Nederland is dit onderzoek slechts beperkt. In de derde paragraaf volgt een uiteenzetting van eerder gedaan onderzoek.

2.1. De rol van de journalistiek in de rechtsstaat

2.1.1. De rol van de rechtspraak

Nederland is een democratische rechtsstaat waarin de macht wordt beperkt en gereguleerd door het recht. De rechtsstaat kent een aantal essentiële elementen en rechtsbeginselen, zoals het legaliteitsbeginsel en een constitutie. Basis is de scheiding der machten. Volgens de trias politica van de achttiende-eeuwse filosoof Charles Montesquieu moet er een evenwicht zijn tussen de drie belangrijkste machten: de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht. In Nederland zijn dat de Staten-Generaal, de regering en de onafhankelijke rechterlijke macht. De drie machten controleren elkaar en er heerst geen hiërarchie (Pro Demos, 2017). De rechters zijn onafhankelijk en hebben de volgende taak:

“Rechters hebben het laatste woord bij conflicten, overtreding van regels of een misdaad. Ze beslissen of iemand de wet heeft overtreden of schuldig is aan een misdrijf. In hun vonnis leggen ze een passende maatregel of straf op. Het oordeel van de rechter is bindend” (Rechtspraak.nl, 2017).

De rechtspraak is het proces waarin dit gebeurt. Het is een proces dat een grote verantwoordelijkheid met zich meebrengt voor de rechters en niet door iedereen altijd wordt geaccepteerd. Dus is openbaarheid van de rechtspraak een belangrijk streven, omdat dan de legitimiteit van de rechtspraak kan worden gecontroleerd en gewaarborgd. De samenleving kan beoordelen of de rechtspraak goed wordt uitgevoerd

(Ruigrok et. al., 2011, p. 34). Onderdeel van openbaarheid zijn transparantie, responsiviteit en toegankelijkheid (Van Lent, 2008, p. 220-221).

Juist de roep om transparantie is de laatste jaren sterker geworden. Niet alleen blijkt dat minder dan 1 procent van de uitspraken wordt gepubliceerd, maar “die selectie wordt vrijwel uitsluitend gemaakt door de rechterlijke macht zelf en is daarmee per definitie niet representatief” (Mommers et. al., 2010, p. 1692). Dit leidt volgens de auteurs direct en indirect tot rechtsongelijkheid (Mommers et. al., 2010). De roep om een themakanaal als Rechtspraak.tv wordt steeds groter. In 2011 is naar aanleiding van het proces van Geert Wilders door de rechtbank Amsterdam een commissie ingesteld die moest onderzoeken of televisiecamera’s te allen tijde toegang moeten krijgen tot de rechtszaal. De commissie concludeerde dat dit in beginsel altijd moet kunnen. Zo ontstaat “meer evenwicht in de beeldvorming”, meent een aantal rechters. Want het gezag en de autoriteit van de rechterlijke macht is nog steeds niet vanzelfsprekend, merkt de commissie op (Haenen, 2011). Dit leidt tot een gecompliceerde relatie tussen media en justitie (Huijzer et al., 2014). Onder de rechters zelf heerst consensus over het feit dat de rechtspraak meer als gesprekspartner moet dienen, maar de mate van transparantie is begrensd (Prins, 2013, p. 27-28). Dienen als gesprekspartner is wat Van Lent bedoelt met responsiviteit. Steeds minder wordt er volgens van Lent gesproken van een ivoren toren in de rechtspraak. De toegankelijkheid en begrijpelijkheid staat momenteel hoog op de Agenda van de Rechtspraak 2015-2018.

2.1.1.1. Transparantie

Het onderzoek van Prins onderzoekt zes mogelijkheden om transparantie te bewerkstelligen (Prins, 2013, p. 23):

- Publiceren van *dissenting opinions*;
- Toelaten van camera’s in de rechtszaal;
- Openbaar maken van persoonlijke achtergrondinformatie over rechters;
- Participatie van rechters in het maatschappelijk debat;
- Strategische communicatie richting de media;
- Publiceren van kengetallen.

Het meest wenselijk vinden de ondervraagde rechters de strategische communicatie, het minst wenselijk is het publiceren van *dissenting opinions*. Dat zijn meningen van rechters die afwijken van de toonaangevende meningen in de maatschappij. Opvallend

is dat minder dan 40 procent van de ondervraagde rechters camera's in de rechtszaal wenselijk vindt en meer dan de helft dus niet voor complete (visuele) transparantie is.

Transparantie is eigenlijk al geregeld in de Grondwet. In artikel 121 staat dat, uitzonderingen bij wet bepaald daargelaten, terechtzittingen in het openbaar plaatsvinden (PDC, 2017). Volgens Malsch et. al. is de beperkte transparantie te danken aan het gebrek van een lekenelement. Daardoor mist de rechtspraak een stimulans om het begrijpelijker en transparanter te maken voor niet-juristen (2003, p. 119). Met een lekenelement bedoelen de auteurs lekenrechtspraak, waarbij het vonnis wordt geveld door niet-rechters, zoals bij juryrechtspraak.

Het zoeken naar wegen om de rechtspraak sneller en beter te doen werken is waardoor "het gezag en de reputatie van de rechter" wordt bepaald. "Dat moet in orde zijn", aldus Folkert Jensma. 'De rest is franje, meewaaien in de mediacratie' (Jensma, 2012). Een snellere rechtspraak is een van de speerpunten op de agenda van de rechtspraak.

Saskia Stuiveling spreekt in 2009 van interne en externe transparantie. Interne transparantie is de transparantie die de rechtspraak nodig heeft om het werkproces te kunnen uitleggen en met welke bedrijfsvoeringmethodes het werk wordt ondersteund (Stuiveling, 2009, p. 5). Externe transparantie is juist de dialoog met de samenleving: "Dit betekent openheid geven over wat er in de gerechten gebeurt, luisteren naar klantwaarderingsonderzoeken, klachten en andere feedback van rechtzoekenden, actieve omgang met de media en het zoeken van de dialoog met de omgeving" (Agenda van de Rechtspraak 2008-2011). Van Lent is van mening dat door de controlerende en informatieve taak van de media, zij van groot belang zijn in het verwezenlijken van openbaarheid of zoals hij spreekt, van externe openbaarheid, waar transparantie onderdeel van is (2008, p. 207).

De rechtspraak is een instituut dat door de jaren heen niet altijd het vertrouwen van de samenleving heeft. De rechterlijke dwalingen in onder andere de Puttense Moordzaak, waarbij twee verdachten onterecht werden veroordeeld, zorgden voor wantrouwen en dat maakt openheid en transparantie belangrijke en moeilijke speerpunten (Pouw & Reijnen. 2014, p. 28). De rechterlijke macht werkt hard aan transparantie, maar een natuurlijke vanzelfsprekendheid is nog niet aan de orde.

2.1.2. Functies van de journalistiek

“The eighteenth-century claim, that the press was entitled to its own independent standing in the political system, as the Fourth Estate, has become an ideal which continues to influence the attitudes of those working in the late twentieth century news media, as well as politicians and citizen” (Schultz, 1998, p.15).

Sinds de 18^e eeuw wordt er al gesproken van een vierde macht: de media. De media spelen daarmee een belangrijke rol in de democratie, in de rechtsstaat. Rechtbankverslaggeving is een onderdeel van die vierde macht en informeert het publiek over rechtszaken en uitspraken (Machill, 2007, p. 63). Rechtbankverslaggeving levert “an important contribution to the democratic constitutional state” (Machill, 2007, p.63). De media in het algemeen vervullen traditioneel een drietal functies in de democratie: de informatie-, podium- en waakhondfunctie (Van Lent, 2008, 206-207). Het zijn functies die niet worden gedefinieerd door technologie, maar door de positie die nieuws speelt in de levens van mensen. Het zijn functies die door de eeuwen nooit zijn veranderd (Kovach & Rosenstiel, 2001, p. 17):

- **Informereren**

De verslaggever stelt de burger op de hoogte van gebeurtenissen en ontwikkelingen in politiek, openbaar bestuur en samenleving. “The first task of the new journalist/sense maker, rather, is to verify what information is reliable and then order it so people can grasp it efficiently” (Kovach & Rosenstiel, 2001, p 24). Niet alleen is informeren de basisfunctie van de journalistiek, maar is het vooral belangrijk dat de journalistiek de waarheid vertelt;

- **Een podium bieden aan burgers**

Burgers kunnen met de verslaggever als tussenpersoon opvattingen en oordelen uitwisselen. Journalisten werken voor de burgers. “Newspeople are building a relationship with their audience based on their values, on their judgement, authority, courage professionalism and commitment to community” (Kovach & Rosenstiel, 2001, p. 61);

- **Waakhond**

De verslaggever voorziet gebeurtenissen en ontwikkelingen van kritische kanttekeningen. Dit gaat verder dan het controleren van de overheid. Het gaat, volgens Kovach en Rosenstiel (2001) om alle machtige instituties in de maatschappij (p. 114). Men moet de effecten van de macht kenbaar maken (p. 115).

De basis van rechtbankverslaggeving ligt volgens Van Lent bij de waakhondfunctie: "Aandacht van de media voor de strafrechtspleging wordt ten slotte op grond van hun 'waakhondfunctie', het kritisch volgen van de overheid en het aan de kaak stellen van misstanden, van democratisch belang geacht" (2008, p. 207). Maar in het veranderende medialandschap wordt vaak gesproken van een vierde functie: de vermaakfunctie (Deuze, 2004, p. 163). Het is een functie die vooral sinds de komst van internet aan de orde is gekomen en die door Fox et. al. ook wel de *tabloid justice* genoemd, waarbij drie kenmerken zijn te onderscheiden (2007, p. 6):

- In veel rubrieken en in alle media wordt het verhaal over een proces verteld, besproken en geanalyseerd;
- De informatieve functie van media wordt onderdrukt door een vermakende functie;
- Een *eagerly attentive* publiek is getuige van het proces dat onderwerp is van het programma en gebruikt tot op zekere hoogte het proces om het rechtssysteem en het proces zelf te begrijpen en er zich een oordeel over te vormen.

Een kanttekening bij het onderscheiden van de bovenstaande functies en de kenmerken van tabloid justice is dat niet elk medium in dezelfde mate deze functies en kenmerken bezit (Ruigrok et. al., 2011 p. 24). De Volkskrant zal anders berichten over het proces tegen Geert Wilders dan RTL Boulevard dat doet. Dit verschil zal tijdens het verdere (analyse)onderzoek uiteen worden gezet.

O'Donnell et. al. delen de functies van de journalist anders in, zij gaan uit van zes verschillende functies (2012, p. 35):

- Het publiek informeren;
- Kritisch bekijken van de machtigen;
- Vermaken;
- De democratie ondersteunen;
- Interpreteren, reageren en analyseren;
- Vertellen van verhalen;

Wat in deze indeling van O'Donnell et. al. (2012) opvalt is dat zij een stuk verder gaan. Zij zien het werk van de rechtbankverslaggever als volgt. De rechtbankverslaggever informeert de burger over rechtszaken en uitspraken. Dit doet hij zo nauwkeurig

mogelijk. Hij doet dit tevens op een vermakelijke manier; het moet boeien. Terwijl hij de zaken zo nauwkeurig mogelijk beschrijft, kijkt hij kritisch naar het werk van rechters en officieren. Daarmee ondersteunt hij tegelijkertijd de democratie. Maar om als burger de rechtszaak te kunnen begrijpen, moet de verslaggever interpreteren, reageren en analyseren. Hij moet de gebeurtenissen duiden. Die context vormt een verhaal: een rechtbankverslaggever vertelt een verhaal.

Hanitzsch (2011) benadert de functies van de journalistiek op een andere manier. Hij stelt aan de hand van de veldtheorie van Bourdieu vier verschillende journalistieke milieus op. Bourdieu spreekt van een maatschappij waarin binnen verschillende velden gestreden wordt om dominantie. Zo ook binnen de journalistiek. Juist de journalistiek is door het alsmaar veranderende medialandschap minder autonoom (Hanitzsch, 2011, p. 480). Dat maakt het vinden van dominantie ingewikkeld. Door middel van het analyseren van 1800 interviews uit 18 landen komt Hanitzsch tot de volgende milieus:

- **Populist disseminator (2011, p. 284)**

Journalisten binnen dit milieu hebben twee kenmerken: ze brengen nieuws dat zo dicht mogelijk bij het publiek staat en men probeert zo objectief mogelijk te blijven;

- **Detached watchdog (2011, p. 285)**

In dit milieu hechten journalisten veel waarde aan de rol van “*detached observer*”, waarbij men kritisch en sceptisch is ten opzichte van de overheid en de zakelijke elite, de rol van waakhond;

- **Critical change agent (2011, p. 286)**

Dit milieu heeft veel weg van de *detached watchdog*, maar “journalists in this professional milieu emphasize the importance of advocating social change, influencing public opinion and setting the political agenda.” Daarnaast willen journalisten in dit milieu het publiek aanzetten tot actie;

- **Opportunist facilitator (2011, p. 286)**

Journalisten in dit milieu zien zichzelf niet als waakhond, maar als partner van de overheid. Deze journalisten creëren een positief beeld van politiek en zakelijk leiderschap.

Deze milieus strijden binnen het journalistieke veld om wie het meest dominant is. In een ideale journalistiek veld is de *critical change agent* dominant. Deze staat kritisch tegenover de overheid en het bedrijfsleven. Zijn taak is de burgers te informeren over

belangrijke beslissingen bij de overheid. “Another distinctive feature of journalists who belong to this professional milieu is that they are least oriented towards the audience. This is indicated by their relatively weak support for attracting a wide audience and providing interesting information” (Hanitzsch, 2011, p. 485 – 486). In de westerse journalistiek is de *detached watchdog* dominant (Hanitzsch, 2011, p. 491).

2.1.3. Relatie tussen media en rechtspraak

De media willen de taken die aan hun vak ten grondslag liggen zo goed mogelijk uitoefenen. De rechtspraak wil daar tot op een zekere hoogte wel aan meewerken, maar wil geen onnodige informatie vrijgeven. Een paradoxale relatie waarin rechtspraak niet te transparant wil zijn, maar de media wel alles willen onthullen. Hoe werkt die relatie? “Geen vrienden, wel verbondenheid”, zo omschrijft Marcel Becker die relatie (2014, p. 17).

John Basten, een Australische rechter, is van mening dat doordat journalisten altijd van de ene zaak naar de andere zaak gaan en hun verhaal uit enkel een paar paragrafen bestaat, een misleidend verslag kan ontstaan (2005, p. 1). Basten omschrijft de relatie tussen media en rechtspraak als een symbiotische relatie: een relatie waarbij men van elkaar afhankelijk is, maar waarin beide tevens winstgevend zijn. “Interaction is not, however, always based on circumstances of cooperation” (Basten, 2005, p. 2). Uiteindelijk is het de taak van de media om te functioneren als “intermediair”, gezien het feit dat burgers voor hun beeldvorming vaak afhankelijk zijn van de media (Ruigrok et al., 34). Kritiek op rechters hoort daar ook bij, mits fair en gebalanceerd (Basten, 2005, p. 3). De rol van intermediair valt samen met de rol van waakhond:

“Om van de media te verwachten dat ze braaf binnen de lijntjes lopen die voorlichters uitstippelen, is in strijd met het democratisch ideaal van een onafhankelijke publieke sfeer. Het spanningsveld tussen rechtspraak en media is op zich zeer gezond, omdat de waakhondfunctie die de media vervullen, een bepaalde spanning veronderstelt” (Ruigrok et al., 2011, p. 12).

Uit de persrichtlijn 2013 blijkt hoe de uitgestippelde lijntjes met de media in de praktijk horen te zijn. Communicatie verloopt via een persvoorlichter, die vaak persrechter is (Raad voor de Rechtspraak, 2013, p. 5). Onder embargo kunnen journalisten dagvaardingen, verzoekschriften en beroepschriften inzien. Daarnaast mogen journalisten tekstberichten via hun telefoon of laptop versturen. Dit kan de rechter verbieden (Raad voor de Rechtspraak, 2013, p. 8). Beeldopnamen kunnen soms, onder strikte voorwaarden, worden toegestaan. Rechtbanken plaatsen de tekst van

uitspraken “die belangwekkend zijn of waarvan bekend is dat daarvoor belangstelling bestaat vanuit de pers” op de website rechtspraak.nl (Raad voor de Rechtspraak, 2013, p. 15). Prakken (2004, p. 3-4) zegt:

“De persvoorlichters op de parketten en bij de rechtbanken en hoven lijken het vooral tot hun taak te rekenen de informatie die naar buiten gaat te filteren. Uit recent onderzoek blijkt dat de communicatieadviseurs van de gerechten zelfs vooral uit zijn op het versterken van vertrouwen in de rechtspraak door een zo gunstig mogelijk beeld naar buiten te brengen”.

Dat de journalist een eigen invalshoek heeft, lijkt nog niet bepaald algemeen geaccepteerd (Prakken, 2004, p. 4).

Brants en Brants gebruiken ‘het meisje van Nulde’ als casestudie voor het omschrijven van de gespannen relatie tussen media en rechtspraak. Het Openbaar Ministerie en politie gebruikten de media als opsporingsmiddel en ter rechtvaardiging (Brants & Brants, 2002, p. 11). De media wakkerden de zaak aan en verwoordden en voedden de emoties in de samenleving. In het geval van ‘het meisje van Nulde’ keerde de samenleving zich tegen justitie. De media verplaatst het nieuws van een moordzaak naar “falende justitie” (Brants & Brants, 2002, p.11). Het is een relatie, waar beide niet zonder elkaar kunnen, maar toch ziet iedereen het graag anders.

Die mogelijkheid van agendasetting is een machtig wapen voor media in de relatie tussen justitie en de media. Net als sociale media, die samen met de opkomst van het internet worden gezien als de belangrijkste pijlers in het huidige (veranderende) medialandschap.

2.2. Het veranderende medialandschap

De eerder besproken functies van de journalistiek zijn in elk medium terug te vinden, maar de verhouding verschilt van medium tot medium (Ruigrok et. al., 2011, p. 24). In hoeverre die functies blijven verschuiven is afhankelijk van het medialandschap dat immer aan verandering onderhevig is. Een sterk verzuilde maatschappij raakte door de opkomst van televisie en andere massamedia steeds meer ontzuild en dat heeft geleid tot een commercieel medialandschap. Misschien wel de grootste ontwikkeling is de opkomst van het internet geweest. Steeds meer weten burgers zich via het internet op de hoogte te houden van de gebeurtenissen in de wereld. De opkomst van sociale media bracht nog meer snelheid in het nieuwscircuit. “Nieuws wordt hierdoor steeds minder

voorspelbaar en de verspreiding ervan gaat steeds sneller” (Ruigrok et. al., 2011, 28). Toch gebruiken niet alle media de sociale media op dezelfde manier. Op lokaal en regionaal niveau worden sociale media nog te weinig gebruikt voor interactie met het publiek. Wel worden ze gebruikt om mensen te attenderen en te informeren (Beunders 2014, p. 43).

“Feit is wel dat zolang lokale en regionale onafhankelijke media onvoldoende in staat zijn om een goede mix van oude en nieuwe media te bewerkstelligen, zij jongeren minder zullen aanspreken en interactie met lezers zullen mislopen” (Beunders 2014, p. 44).

2.2.1. Ambient journalism

Dat sociale media niet meer weg te denken zijn, staat buiten kijf. Maar wat is de invloed van deze media specifiek op de rechtbankverslaggeving? Chris Klomp, freelancer en journalist voor het AD, heeft met *realtwitcourt* een betaald Twitteraccount. Geïnteresseerden kunnen voor 99 eurocent per week vanuit de rechtszaal op de hoogte worden gehouden van rechtszaken. Twitter is sinds 2009 in principe toegestaan in de rechtszaal, mits er geen gevoelige informatie bij tegenstanders in een rechtszaak kan belanden (Van Ringelestijl, 2009). Het is onderdeel van een grotere trend. “Every major channel of information will be Twitterfied”, aldus Steven Johnson (2009) in *Time Magazine*. Neem als voorbeeld de aanslagen in Parijs in 2015. Vrijwel direct na de eerste schoten kwam er bij de NOS een live uitzending op gang die uren zou duren. De berichtgeving was vrijwel geheel afhankelijk van ooggetuigen en de berichten op sociale media. Tevens heeft de rechtspraak zelf Twitter als officieel communicatiemiddel geïntroduceerd. Rechtbanken publiceren uitspraken op sociale media en Rechtspraak.nl doet zelfs verslag van rechtszaken door middel van vlogs (NOSop3, 2016).

“A future direction for journalism may be to develop approaches and systems that help the public negotiate and regulate the flow of awareness information, providing tools that take account of this new mode for the circulation of news. Journalists would be seen as sense-makers, rather than just reporting the news” (Hermida, 2010, p. 304).

Hermida onderzoekt de relatie tussen de veranderende normen van de journalistiek en de manier waarop nieuws wordt geconsumeerd. Hij stelt dat de journalist eerder het nieuws moet voorzien van context en interpretatie, dan simpel het nieuws moet brengen. Want dat staat toch al op het internet. Hij beschrijft deze ontwikkeling in het kader van *ambient journalism*, waarbij lichte en 24/7 communicatie systemen als Twitter nieuwe interacties creëren. Burgers hebben nieuws daardoor altijd bij zich

(Hermida, 2010, p. 298). Twitter is een vorm van microbloggen. Kristina DeVoe omschrijft microbloggen als een manier om korte vlagen van informatie in minder dan 200 woorden te delen (DeVoe, 2009, p. 212). "It is these tools that will help make better connections between the services and resources we provide and the spaces in which our users reside" (DeVoe, 2009, p.214). Deze vorm van microbloggen lijkt tot een meer democratische informatiestroom te leiden. Greg Simons onderzocht dit in Rusland.

Simons stelde in 2016 de volgende vraag over Russische media: "Can new technology, bloggers, and citizen journalists bring about a more pluralistic and democratic information space that is more responsive to the population's wants and needs?" (Simons, 2016, p. 34). Met behulp van een enquête onder journalisten, docenten en studenten kon hij concluderen dat de opkomst van technologie, bloggers en burgerjournalistiek verslaggeving inderdaad meer doet inspelen op de behoeftes van de burgers, maar dat wil niet zeggen dat er een constant niveau van kwaliteit kan worden gehaald. Of dit effect op de nieuwsvoorziening geconsolideerd kan worden, kan Simons niet zeggen (2016, p. 43 - 44.). Simons noemt niet alleen technologie als Twitter als oorzaak voor een democratische informatiestroom, maar ook de opkomende burgerjournalistiek is van belang.

2.2.2. Liquid journalism

De snelheid waarmee nieuws geplaatst kan worden heeft als gevolg dat steeds meer burgers doen aan 'burgerjournalistiek'. Zonder controle zetten zij nieuwtjes online, waardoor de grenzen van de journalistiek worden opgezocht en steeds onduidelijker worden (Ruigrok et. al., 2011 p. 29). De veranderingen in het medialandschap zullen gaan bepalen hoe de maatschappij, burgers en media met elkaar communiceren (Deuze, 2008, p. 860). Deuze spreekt van *liquid journalism*: journalistiek in dienst van de *network society*. Deze journalistiek accepteert de huidige veranderingen en staat als versterker in dienst van de consument, die zelf nieuws creëert (Deuze, 2008, p. 848). Toch betekent dit niet dat dit tot professionele journalistiek mag worden gerekend. Journalisten beschikken over een beroepscode en worden door de wet beschermd (Dommering, 2010, p. 5). Maar de burgerjournalistiek kan wel degelijk een concurrentie en gevaar vormen voor de beroepsjournalistiek als zij zonder controle 'nieuws' verspreiden, waar of niet waar. Dit probleem heeft door de verkiezingen in de Verenigde Staten en de verspreiding van *fake news* een andere wending gekregen (Maheshwari 2016).

De burgerjournalistiek zorgt voor oproer in en om de rechtszaal. Peter Schouten zegt in zijn boek *Trial by Media*:

“Bloggers en reageerders onder de nieuwssites proberen zo veel mogelijk informatie over de verdachte op te duiken en te verspreiden. De jacht op persoonsgegevens van de verdachte is een volkssport geworden” (2011, p. 138).

De traditionele media nemen vervolgens een gelijkwaardige rol op zich. In de hoop daarmee het ‘publieke belang’ te dienen. Het gevolg daarvan is een lastercampagne, waarbij de verdachte in een nog kwader daglicht komt te staan: *trial by media* (Schouten, 2011). Binnen no-time staat iets op het internet. Niet gecheckt. Wel te lezen voor iedereen.

Burgerjournalistiek is juist door de sociale media sterk opgekomen. Een steeds grotere hoeveelheid nieuws ligt op straat, die zonder redactionele tussenkomst op het web verschijnt (Ruigrok et. al., 2011, p. 29). Maar steeds meer vormen van burgerjournalistiek krijgen een eindredactie stelt Lindner (2016) na een inhoudsanalyse van burgerjournalistieke websites in Engeland. Deze eindredactie is een “powerful symbol of legitimate journalistic work” (Lindner, 2016, p. 15).

De impact van sociale media is in negatieve zin en positieve zin enorm. Aan de ene kant heeft de opkomst van sociale media een hele nieuw lading bronnen opgeleverd en is nieuws sneller dan ooit. Maar het gebrek aan eindredactie kan voor een verkeerd beeld zorgen en hoe zeer de opkomst van technologie en burgerjournalistiek ook inspeelt op de behoeftes van de burger, dat betekent niet dat er kwaliteit wordt geleverd. Omdat burgers niet altijd kennis hebben van journalistieke waarden.

2.3. Eerder gedaan onderzoek naar rechtbankverslaggeving

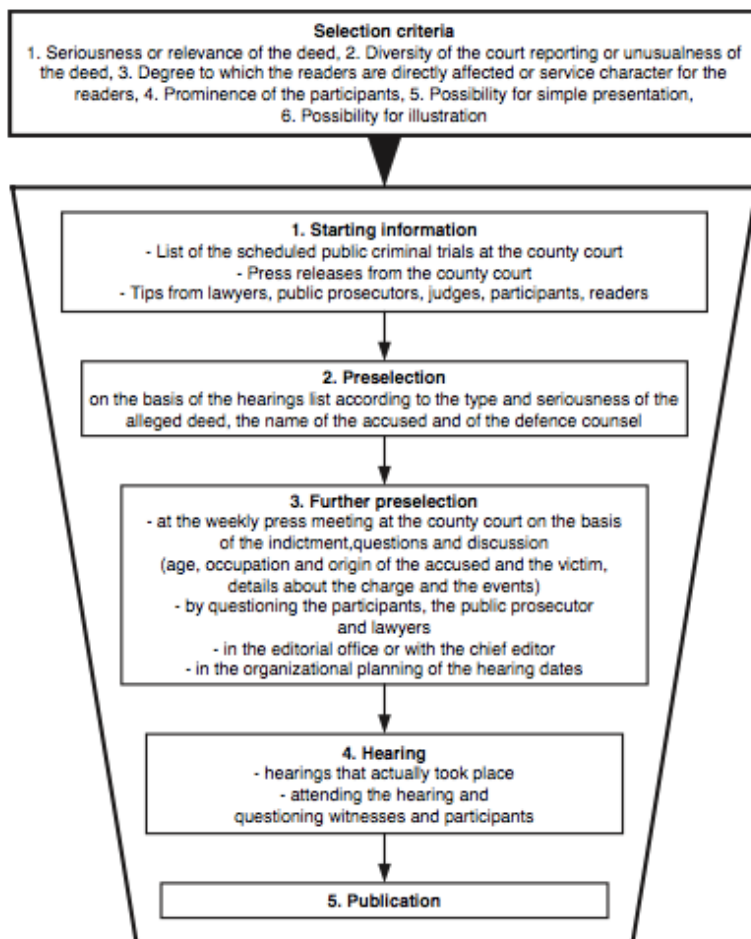
De rechtbankverslaggeving in Nederland is nog weinig aan onderzoek onderworpen. In andere landen is dit wel het geval. De in de inleiding genoemde zorgen van Lord Chief Justice waren voor Leslie Moran aanleiding om onderzoek te doen hoe ernstig het is gesteld met de rechtbankverslaggeving. Kritisch onderzoek is essentieel voor openbaarheid in de rechtspraak, maar dat kritisch onderzoek is niet meer voldoende aanwezig (Moran, 2014, p. 144). Uit 24 landelijke en regionale kranten van 16 februari 2012 werden 205 rechtbankverslagen gefilterd. Verschillende rechtbanken in Engeland en Wales worden besproken, maar “while there is variety in the courts represented, news reports about the criminal courts dominate” (Moran, 2014, p. 155). Civiel en publiekrecht trekken minder media-aandacht (Moran, 2014, p. 165). Hier is op regionaal en landelijk niveau een verschil zichtbaar. Op regionaal niveau is 80% van het totaal

aantal verslagen gewijd aan strafrecht, op landelijk niveau is dat 53%. Niet alleen gaat het merendeel van de verslagen over strafrecht, ook zijn verslaggevers alleen bij bepaalde momenten in de rechtszaal aanwezig, toont het onderzoek van Moran aan. Verschil tussen tabloids en kwaliteitspers is niet zichtbaar. Ten slotte lijkt er geen verband te bestaan tussen de hoeveelheid verslagen over één zaak en de importantie van die zaak (Moran, 2014, p. 165).

Als Brian Thornton ditzelfde 4 jaar later doet, blijkt er een afname in rechtbankverslagen te zijn van 30% bij de landelijke kranten en 40% bij de regionale kranten. Zoals in de inleiding al kort besproken heeft Thornton gesproken met *editors*. De enquête leverde als belangrijkste conclusie dat het niet goed gaat met de rechtbankjournalistiek. Meer dan de helft van redacteuren is het eens met de stelling dat het recht niet meer goed verslagen wordt (Thornton, 2017, p.93). Meer dan de helft is afhankelijk van persberichten en meer dan de helft van de redacties heeft geen “dedicated” rechtbankverslaggever meer. Trends die corresponderen met de bredere crisis binnen de journalistiek, zoals beschreven in de inleiding (Davies 2009). Deze trends kunnen grootschalige problemen tot gevolg hebben: “No one to highlight problems or malpractice (...) then there are a growing number of cases that will be lost completely to the collective memory” (Thornton, 2017, p. 93). Daarentegen geeft maar 12% van de ondervraagden aan te werken met een verslaggever die Twitter als verslagmiddel gebruikt. Toch geeft meer dan de helft van de eindredacteuren aan in elke uitgave van de krant aandacht te besteden aan de rechtspraak (Thornton, 2017, p.93). Dat betekent wel dat redacties keuzes moet maken.

2.3.1. Het selectieproces van een rechtbankverslaggever

Wat altijd hetzelfde zal blijven is dat slechts een klein gedeelte van de dagelijkse rechtszaken een plek in de krant of op de televisie kan verdienen. Machill et. al. deden onderzoek naar de dagbladen van de Duitse stad Dresden en hoe de selectie van rechtszaken tot stand kwam. Dat deden zij ten eerste door middel van een kwantitatieve inhoudsanalyse. Verder liepen de onderzoekers gedurende een maand (november 2004) mee met de verslaggevers en deden zij interviews met de verslaggevers. Uit deze drie elementen van het onderzoek kwam figuur 1 naar voren (Machill et. al., 2011, p. 79).

Afbeelding 1: Machill et. al. (2011)

Wat opvalt is de klassieke volgorde. Relevantie is in de ogen van de ondervraagden het belangrijkste criterium, dan volgt op plek drie de affectie met de lezers en op het laatste komt pas de vorm waarin de zaak moet worden gegoten. Daarnaast hebben verslaggevers, net als bij Leslie Moran, een voorkeur voor strafrecht en wordt civielrecht vaak achterwegen gelaten (Machill et. al., 2011, p. 66). Toch concluderen de onderzoekers: “The selection process does not appear to be controlled by rational criteria but by the individual personality of court reporters and, as a consequence, by their intuition along with random factors (Machill et. al., 2011, p. 80).” Uit de interviews kwam naar voren dat verslaggevers zich door intuïtie laten leiden met het bovenstaande schema als richtlijn (Machill et. al., 2011, p. 78).

Brants zegt dat niet de publieke zaak, maar het publiek de selectie van nieuws gaat bepalen. Nieuws wordt daardoor dramatischer, sensationeler en meer human interest. De focus verschuift naar het negatieve: “Framing wordt dan blaming” (Brants 2008, p. 50). Daarbovenop gaan journalisten naar elkaar refereren, waardoor er een cirkel ontstaat waar je niet uit komt en het nieuws, voor lezers, wel als belangrijk moet worden geacht (Brants, 2008, p. 51).

De digitalisering, maar tevens de multiculturele samenleving en opkomst van

het internet hebben gezorgd voor een verandering in de nieuwsselectie. Er zijn nieuwe werkvormen, genres en redactionele indelingen ontstaan met als gevolg een kleurrijkere nieuwsselectie en redactie (Deuze, 2004, p.32). In datzelfde boek *Wat is journalistiek?* zegt Deuze dat socialisatie op de werkvloer het sterkst de nieuwsselectie en -weergave van de media bepaalt (2004, p. 33). Groepsgedrag heeft een sterkte invloed op hoe een journalist nieuwswaarden aanleert (2004, p. 34).

Een andere, meer traditionele vorm van selectie is gatekeeping: “Gatekeeping is the process by which media workers select among happenings, ideas, and competing perspectives to produce the “news” (Lindner, 2016, p. 4).). Media selecteren nieuws door bepaalde nieuwswaarden voor zichzelf op te stellen en van daaruit het nieuws te verslaan. *Editors* of eindredacteuren spelen daar een belangrijke rol in. Zij zorgen er voor dat een journalist zich houdt aan bestaande routines en conventies (Lindner, 2016, p.4).

Johan Galtung en Mari Holmboe Ruge stelden in de jaren 70 al een lijst op van twaalf factoren die de nieuwswaarde van een gebeurtenis verhogen. Hieronder worden de meest voorkomende waarden uitgelicht (Galtung & Ruge, 1965, p. 68 – 71):

- Conflicten en slecht nieuws;
- Onverwacht en duidelijk nieuws. Het mag niet te ingewikkeld zijn en al op de agenda staan;
- Machtige landen en bekende, invloedrijke personen zijn nieuwswaardiger;
- Hoe dichterbij, hoe nieuwswaardiger;
- Continuïteit is belangrijk voor de nieuwswaarde.

Hoe meer deze factoren aansluiten op, in dit geval, een rechtszaak, hoe nieuwswaardiger deze wordt (Ruigrok, 2011, p 23). De factoren van Galtung en Ruge komen grotendeels overeen met wat in het bovenstaande Duitse onderzoek (Machill, 2011) naar voren kwam. Yvonne Jewkes spreekt in haar boek *Media & Crime* van dezelfde factoren, maar laat deze aansluiten op misdaadnieuws. “Even the most cursory investigation of crime reporting demonstrates that crime news follows markedly different patterns to both the ‘reality’ of crime and its representation in official statistics” (Jewkes, 2011, p. 41). Jewkes wil benadrukken dat wat de media laten zien een versie van de realiteit is. Dit beeld is afhankelijk van twee aspecten: het productieproces van de media samen met de determinanten van nieuws, waarbij een beeld van misdaad, criminelen en de rechtsspraak wordt gecreëerd. De tweede factor is agendasetting samen met framing, waarbij de media nadenken over hoe het publiek nieuws opvat (Jewkes, 2011, p. 41).

Amerikaans onderzoek van Jae Hong Kim & Joseph Abisaid laat zien hoe media een bepaalde versie van de realiteit neerzetten. De twee onderzoekers onderzoeken 32 grote metropolen in de Verenigde Staten. De auteurs kijken naar de grote kranten uit die regio's en hoe deze verslag doen van "violent crime" en "property crime". Vervolgens hebben zij dit vergeleken met de misdaadcijfers van de FBI. "Ethnic diversity is a crucial factor causing the discrepancy between the patterns of newspaper crime coverage (i.e., more violent crimes) and actual FBI crime statistics (i.e., more property crimes)" (Kim & Abisaid, 2015, p. 107). Kim en Abisaid geven daar twee mogelijke oorzaken voor. Ten eerste kan het voortkomen uit het feit dat journalisten een partijdige kijk hebben op etnische minderheden. Ten tweede kan het voortkomen uit een mogelijk scheve machtsverhouding onder de verschillende etnisch groepen (2015, p. 107). Nederlands onderzoek spreekt van een diversiteitsparadox. Floris Müller en Renée Frissen deden 61 diepte-interviews met journalisten.

"De geïnterviewde journalisten lijken daarbij vaak het recht op te eisen om de nieuwswaarde van een bericht voor te laten gaan op de ethiek rond diversiteit. Men heeft zo het recht om diversiteit te negeren, maar gelijktijdig voelt men ook de plicht om de problemen van de multiculturele samenleving zonder een blad voor de mond te benoemen"(Müller & Frissen, 2014, p. 282).

Jane Johnston en Rhonda Breit voegen ten slotte toe dat narratologie, ofwel de theorie van verhalen en vertellen, goed kan worden ingezet om verhalen in de rechtszaal tot verhalen in de krant te maken. Dit om te kunnen bijdragen aan een open rechtspraak en "public understanding of law and justice" (Johnston & Breit, 2010, p. 47).

2.4. Samenvatting

Dit theoretische kader besprak een drietal onderdelen. Ten eerste de rol van de journalistiek in de rechtsstaat. Daarbij tevens de rol van de rechtspraak en de mate van openbaarheid en transparantie. Niet iedereen vindt dat deze op het juiste niveau zijn. Vervolgens kwamen de drie hoofdfuncties van de journalistiek aan bod: informeren, een podium bieden aan burgers en de waakhond. En de relatief nieuwe vierde functie: vermaken. O'Donnell et al (2012) en Hanitzsch (2011) delen de functies van de journalistiek op een andere manier in. De mate van transparantie en openbaarheid is onderdeel van de relatie tussen de journalistiek en rechtspraak, een moeilijke relatie.

Vervolgens besprak dit hoofdstuk veranderingen in het medialandschap. Steeds sneller kan nieuws worden verspreid. De opkomst van Twitter en burgerjournalistiek is daar onderdeel van, want steeds vaker bepaalt het publiek de nieuwsstroom. Dit is het

best te omschrijven als *ambient en liquid journalism*. Ten slotte omschreef dit hoofdstuk het (beperkte) onderzoek dat eerder werd gedaan naar rechtbankjournalistiek. Thornton (2017) concludeert dat het slecht gesteld is met de rechtbankjournalistiek in Engeland. Meer dan de helft van de redacties hebben geen specialist meer in dienst. Daarnaast moeten steeds vaker keuzes worden gemaakt. Machill et. al. (2011) deden onderzoek naar dat selectieproces en zien dat het begint bij de relevantie van de zaak en dat de verslaggeving zich meestal beperkt tot strafrecht. Deze punten hebben geleid tot de in het volgende hoofdstuk omschreven methode van het onderzoek.

3. Methode

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksopzet besproken, waarin duidelijk wordt welke onderzoeksmethode is gebruikt. Tevens komt aan bod welke respondenten zijn ondervraagd. Dit hoofdstuk sluit af met een uiteenzetting van de topics, zoals besproken in de interviews.

3.1. Onderzoeksopzet

Deze studie behelst een tweedelig kwalitatief onderzoek. Ten eerst gaat het om een inventariserend onderzoek. Dat wil zeggen dat er is nagegaan op welke redactie nog een rechtbankverslaggever actief is en op welke redactie dat niet het geval is. Twitteraccounts, omdat hier het rechtbankverslag veelal wordt gedaan, hebben daarbij geholpen. Veel journalisten melden in hun persoonlijke informatie hun expertise: rechtbankverslaggever, politie- en rechtbankverslaggever of misdaadverslaggever. Van bepaalde media, zoals de Volkskrant, was niet duidelijk of zij een vaste verslaggever in dienst hebben. Contact met de redactie heeft daarover uitsluitsel gegeven.

Het tweede onderdeel is een exploratief onderzoek. Het onderzoek beschrijft de werkwijzen en opvattingen van rechtbankverslaggevers. Semigestructureerde interviews met rechtbankverslaggevers hebben deze informatie verstrekt. Rechtbankverslaggevers is gevraagd hoe zij hun beroep bedrijven in het licht van het veranderende medialandschap. Hoe gaan zij te werk in een door sociale media gedomineerde tijd? Is de rechtspraak dusdanig transparant dat verslaggeving mogelijk is? Exploratief onderzoek is bij uitstek nuttig om meer te weten te komen over een relatief nieuw onderwerp (Babbie, 2010, p. 90). Babbie noemt drie redenen om exploratief onderzoek uit te voeren: “to satisfy the researcher’s curiosity and desire, to test the feasibility of undertaking a more extensive study and to develop the methods to be employed in any subsequent study” (Babbie, 2010, p. 90).

Wester en Peters (2004) omschrijven de kenmerken van kwalitatief onderzoek als volgt:

- Kwalitatief onderzoek is gericht op de beschrijving van de betekenisverlening van betrokkenen;
- Kwalitatief onderzoek moet de relatie tussen verzamelde gegevens en begrippen aantonen. Dat is een open proces dat juist in het onderzoek wordt aangetoond;
- Kwalitatief onderzoek kent een situatie dat de onderzoeker uitgebreid contact heeft met de te onderzoeken werkelijkheid waarbij het onderzoeksonderwerp hem in staat stelt de werkelijkheid in al haar facetten te leren kennen (2004, p. 16-17).

“Qualitative research methods involve a continuing interplay between data collection and theory” (Babbie, 2010, p. 390). Er is gekozen voor kwalitatief onderzoek, omdat het beter dan kwantitatief onderzoek past bij de problematiek van een afnemende rechtbankjournalistiek. Zoals Wester en Peters tevens aangeven moet het kwalitatieve onderzoek de relatie tussen verzamelde gegevens en begrippen aantonen. Het zijn de begrippen die uit de theorie blijken die in de praktijk moeten worden gekoppeld of juist niet worden gekoppeld aan de onderzoeksresultaten. Door het intense contact met de ondervraagde rechtbankverslaggevers ontstaat er een beeld van werkelijkheid in alle facetten. De rechtbankverslaggevers verlenen betekenis aan hun werk, volgens Wester en Peters een van de kenmerken van kwalitatief onderzoek. Er was tot op heden weinig onderzoek naar rechtbankjournalistiek gedaan. Dit onderzoek heeft getracht een beter zicht op het werk van de rechtbankjournalisten te geven.

Kwalitatief onderzoek houdt zich bezig met het beschrijven van de empirische werkelijkheid en daarbij moet rekening worden gehouden met de context (Baarda et. al., 2001, p. 192). Tevens past de inductieve aard van dit onderzoek beter bij kwalitatief onderzoek. Het empirische onderzoek van interviews creëert inzicht in de betekenis die mensen hechten aan in dit geval rechtbankjournalistiek. Het doel van het onderzoek is ten slotte inzicht geven in de werkwijzen en gedachtegangen van rechtbankjournalisten Dat is niet uit te drukken in cijfers. Met dit kwalitatief onderzoek kan op den duur een oplossing worden aangedragen voor het verbeteren van de rechtbankverslaggeving.

3.2. Onderzoeksmethode

De onderzoeksmethode voor het eerste onderzoek bestaat uit een inventarisatie. Alle landelijke en regionale kranten en tevens een aantal grote omroepen hebben één dezelfde set vragen voorgelegd gekregen:

“Betreffend de inventarisatie vroeg ik mij af hoe bij X gebruik wordt gemaakt van rechtbankverslaggeving. Werkt u met een gespecialiseerde rechtbankverslaggever? Of maakt X gebruik van een meer algemene verslaggever of freelancer?”

Daarbij is onderscheid gemaakt tussen drie verschillende journalistieke vormen:

- **Specialist**
Dit geldt voor de rechtbankverslaggever die fulltime in dienst is bij een medium.
- **Freelancers of persbureaus**
Verslaggevers die hun rechtbankverslagen verkopen aan media en zelfstandig/onafhankelijk te werk gaan.
- **Algemeen verslaggever/redacteur**
Werkzaam op bijvoorbeeld de binnenlandredactie en af en toe in aanraking met een rechtbankverslag.

Voor dit onderzoek is de functie van misdaadverslaggever onder de algemeen verslaggever geschaard. Het gaat in dit onderzoek enkel om gespecialiseerde rechtbankjournalisten. Algemeen verslaggever wil dus niet zeggen dat hij of zij geen specifieke expertise heeft, maar in ieder geval geen rechtbankjournalistiek. Vaak gaat het dan wel om politie, justitie en misdaadverslaggevers, maar omdat zij niet per se wekelijks in de rechtbank zitten, zijn zij buiten beschouwing gelaten.

De onderzoeksmethode in het twee gedeelte van het onderzoek bestaat uit semigestructureerde interviews met rechtbankverslaggevers bij zowel televisie, radio en de schrijvende pers. Een semigestructureerd interview is een gesprek aan de hand van een topiclijst (Van Thiel, 2007, p. 109). Er is gekozen voor semigestructureerde interviews, om niet vast te zitten aan een lijst met vragen, maar toch een structuur te hebben. Het is een flexibele manier om informatie te verzamelen. De structuur kan vervolgens van pas komen bij het analyseren van de interviews. De respondenten zijn gevonden via de nieuwsredacties en via hun persoonlijke pagina's (Twitter, LinkedIn), waarop duidelijk vermeld staat dat zij rechtbankverslaggever zijn. De respondenten zijn:

Verslaggever	Medium
Merel Thie	NRC
Saskia Belleman	Telegraaf
Chris Klomp	Freelance/AD
Rob Zijlstra	Dagblad van het Noorden
Michiel Satink	Freelance (RD, De Stentor)
Paul Verspeek	RTV Rijnmond
Anniek Enthoven	Omroep West
Sander Knura	Omroep West
Marjan Buring	Algemeen Persbureau Drenthe
Eric Panhuis	Freelance (o.a ANP)
Jac. Toes	De Gelderlander
Pieter van Klinken	Freelance (o.a. Brabants Dagblad)
Jos Emonts	De Limburger
Donna Oevering	Freelance (o.a. De Stentor)
Jeannine Verhagen	Freelance (o.a. Noord-Hollands Dagblad)

Tabel 1: respondenten

Deze verslaggevers zijn gekozen op basis van een drietal criteria. Ten eerste is gekozen voor de meest vooraanstaande verslaggevers in Nederland, namelijk Saskia Belleman en Chris Klomp. Zij zijn veel in het nieuws, zitten in talkshows en maken veelvuldig gebruik van Twitter. Vervolgens was het tweede criterium een combinatie van beschikbaarheid en reactiesnelheid. Het was niet altijd makkelijk om te achterhalen wie werkzaam is als rechtbankverslaggever en niet altijd was iedereen beschikbaar. Meerdere verslaggevers werkten maar al te graag mee, maar konden geen goed moment vinden voor een interview. Daarnaast was er sprake van het sneeuwbaaleffect. De ene rechtbankverslaggever bracht het onderzoek weer naar een andere verslaggever. Michiel Satink bracht bijvoorbeeld Donna Oevering op de hoogte, waarna zij mij benaderde voor een gesprek. Ten slotte was het derde criterium de mogelijkheid om op locatie af te spreken in plaats van telefonisch. Dat was voor de semigestructureerde vorm van interviewen van belang, vanwege de mogelijkheid tot doorvragen en reageren op non verbale uitingen.

Gedurende de inventarisatie werd duidelijk dat niet alleen bij de landelijke en regionale dagbladen rechtbankverslaggevers werkzaam zijn, maar ook bij de

verschillende omroepen. Na veelvuldig contact te hebben gezocht met enkele verslaggevers van regionale omroepen, konden slechts Omroep West en RTV Rijnmond aan de criteria voldoen. NOS en RTL hebben geen specialist in dienst.

3.2.1. Codering

Aan het analyseren van de interviews is coderen vooraf gegaan. Hiermee zijn de verschillende antwoorden van de respondenten makkelijk te vergelijken. Ten eerste is gebruik gemaakt van open codering, waarbij fragmenten uit interviews dezelfde code hebben gekregen. Dit heeft gezorgd voor nieuwe inzichten in de data door door de standaard manier van denken heen te breken (Corbin en Strauss, 1990, p. 423). Bijlage 1 bevat een codeboek. Na het open coderen zijn de fragmenten axiaal gecodeerd, waarbij de fragmenten met dezelfde code zijn vergeleken. Hierbij zijn de fragmenten vervolgens weer opgesplitst in subcategorieën. “In axial coding categories are related to the subcategories, and these relationships tested against data” (Corbin en Strauss, 1990, p. 423). Dit heeft geleid tot de derde fase van het coderen en tevens het uitwerken van de resultaten: “Selective coding is the process by which all categories are unified around a central “core” category and categories that need further explication are filled-in with descriptive detail. The core category represents the central phenomenon of the study” (Corbin en Strauss, 1990, p. 424). In dit geval gaat het dan om inzicht krijgen in de werkzaamheden van rechtbankverslaggevers en opvattingen over hun journalistieke werk en veranderingen die daarin optreden.

3.3. Topics

De interviews hebben een aantal topics besproken (Zie bijlage 1 voor topiclijst). De topics corresponderen met de eerder besproken theorie. Uiteindelijk tracht het onderzoek verschillende visies te onderscheiden en deze terug te koppelen aan de eerder beschreven theorie. De interviews moeten zorgen voor inzicht in de werkzaamheden van rechtbankverslaggevers en opvattingen over hun journalistieke werk en veranderingen die daarin optreden.

In de theorie is aandacht besteed aan het belang van de journalistiek in de rechtsstaat. Dat heeft voornamelijk betrekking op democratie en de rechtsstaat. Het is de vraag hoe rechtbankverslaggevers in dit opzicht naar hun rol kijken. Daarom is in de interviews gevraagd naar de visie van rechtbankverslaggevers over het belang van rechtbankverslaggeving. Daarop aansluitend komen in de theorie een viertal functies van de journalistiek naar voren: informeren, waakhond, podium bieden en vermaken. Tevens wordt de vermaakfunctie steeds belangrijker. In de interviews is gevraagd naar

de corefunctie van de rechtbankjournalistiek en hoe de rechtbankverslaggevers aankijken tegen de functie van vermaken.

Omdat er dusdanig weinig geschreven is over de werkzaamheden van rechtbankverslaggevers, is tevens gevraagd naar hun werkzaamheden met de vraag hoe een werkdag eruit ziet. De theorie spreekt wel van een selectieprocedure bij rechtbankverslaggevers. Deze slaat op onderzoek in Duitsland en daarom is de rechtbankverslaggevers gevraagd naar de verschillende selectiecriteria in hun werk.

Daarnaast noemt de theorie de relatie tussen journalistiek en het recht een moeizame en een symbiotische. De vraag is hoe rechtbankverslaggevers in Nederland tegen deze relatie aankijken. Daarop aansluitend is de verslaggevers gevraagd naar hun visie op de transparantie en openbaarheid van de rechtspraak. Uit de theorie blijkt dat deze niet altijd op het juiste niveau is.

Ten slotte is de rechtbankverslaggevers gevraagd naar hun kijk op het veranderende medialandschap. De theorie spreekt over *ambient* en *liquid journalism*, waarbij de sociale media een steeds grotere rol krijgen, maar ook de wensen van de burger. Hoe kijken rechtbankverslaggevers aan tegen deze ontwikkelingen en wat is de rol van Twitter in hun werk? Afsluitend is de verslaggevers gevraagd naar hun visie op de toekomst van de rechtbankjournalistiek, gezien de crisis besproken in de inleiding.

4. Resultaten

Dit hoofdstuk presenteert in twee delen de resultaten van het onderzoek. Het onderzoek begon met de onderstaande twee doelen:

1. Een lijst van rechtbankverslaggevers in Nederland. De verwachting is om aan te kunnen tonen op welke redacties wel en op welke redacties geen rechtbankverslaggever huist. Het is tevens mogelijk dat het gaat om een freelanceverslaggever en dat deze niet verbonden is aan een bepaalde redactie.
2. Voorts was het de bedoeling om inzicht te krijgen in de werkzaamheden van rechtbankverslaggevers en opvattingen over hun journalistieke werk en veranderingen die daarin optreden, alsmede om zicht te krijgen op welke functie rechtbankjournalisten zichzelf toedichten. Hoe zien zij de rol van de sociale media?

Zoals in het voorgaande hoofdstuk al uitgelegd moesten een inventariserend onderzoek (doel 1) en 15 diepte-interviews met rechtbankverslaggevers (doel 2) tot de resultaten

leiden. Deel 1 laat een tabel zien met de inventarisatie en een uitleg over de verschillende vormen van journalistiek die voorkomen op redacties. Deel 2 bevat de data van de interviews, in volgorde van de axiale codes die zijn toegekend aan de verschillende fragmenten.

4.1. Deel 1: inventarisatie

In Engeland is de rechtbankverslaggeving sterk afgenomen in de afgelopen jaren (Thornton, 2016, p.93). Onderdeel van dit onderzoek is een inventarisatie van de rechtbankjournalistiek in Nederland. Zoals in de methode beschreven kregen de redacties een zelfde set vragen voorgelegd en daaruit is de volgende inventarisatie gevloeid:

Medium	Vorm van rechtbankverslaggeving
Algemeen Dagblad	Specialist
NRC	Specialisten
Trouw	Specialist
Telegraaf	Specialist
Dagblad van het Noorden	Specialisten
Eindhovens Dagblad	Specialist
Gelderlander	Specialist
Leeuwarder Courant	Specialist
De Limburger	Specialist
Omroep West	Specialisten
RTV Rijnmond	Specialist
ANP	Freelancers
BN/De Stem	Freelancers
Brabants Dagblad	Freelancers
Gooi en Eemlander	Algemeen redacteurs, persbureaus, freelancers
Haarlems Dagblad	Algemeen redacteurs, persbureaus, freelancers
Leidsch Dagblad	Algemeen redacteurs, persbureaus, freelancers
Noord-Hollands Dagblad	Algemeen redacteurs, persbureaus, freelancers

Parool	Algemeen redacteuren, persbureaus, freelancers
Provinciale Zeeuwse Courant	Algemeen verslaggevers, freelancers
De Stentor	Algemeen verslaggevers, freelancers
Barneveldse Krant	Persbureau
Friesch Dagblad	Algemeen verslaggever
Tubantia	Algemeen verslaggever
NOS	Algemeen verslaggevers
RTL	Algemeen verslaggevers
Financieel Dagblad	Algemeen verslaggevers (nadruk op fraude)
Nederlands Dagblad	Algemeen verslaggevers
Volkskrant	Algemeen verslaggevers
Reformatorisch Dagblad	Algemeen verslaggevers
Metro	Metro doet amper aan rechtbankverslaggeving

Tabel 2: inventarisatie

Tevens werd duidelijk dat in enkele gevallen gebruik wordt gemaakt van de diensten van persbureaus speciaal voor rechtbankjournalistiek zoals:

- Bode Media
- Algemeen Drents Persbureau
- Persbureau Cerberus Den Haag
- Argos
- Juridisch Persbureau Utrecht

Verslaggevers van Bode Media en Algemeen Drents Persbureau komen terug in de interviews. Donna Oevering werkt voor Bode Media, maar wordt over het algemeen gepubliceerd in De Stentor. Deze persbureaus hebben dus tevens specialisten in dienst.

De redacties werd enkel gevraagd hoe zij gebruik maken van rechtbankverslaggeving. Daaruit concluderend heeft slechts 34,5 procent van de onderzochte media een specialist in dienst. Het gebruik van persberichten lijkt in de Nederlandse rechtbankjournalistiek mee te vallen. Afgaande op de inventarisatie maken slechts 6 van de 31 redacties gebruik van een persbureau en/of persberichten. Dat

rechtbankverslaggeving nog steeds onderdeel lijkt te zijn van de journalistieke professie, al dan niet in grote mate, blijkt uit het feit dat ‘maar’ één krant, in dit geval de Metro, aangeeft niks met rechtbankverslaggeving te doen.

4.2. Deel 2: interviews

Uit de inventarisatie vloeiden interviews voort met vijftien verslaggevers, de één freelancer, de ander in loondienst. De interviews worden besproken aan de hand van codes die naar aanleiding van de in de interviews behandelde onderwerpen zijn opgesteld. Een overzicht van deze codes is terug te vinden in bijlage 1. De vijf hoofdonderwerpen die aan bod kwamen tijdens de interviews zijn: het belang, het werk, de functie, de relatie en het veranderende medialandschap.

4.2.1. Het belang van rechtbankjournalistiek

Het belang van de rechtbankjournalistiek wordt door de ondervraagde rechtbankjournalisten zeer groot geacht en omschreven als ‘buitengewoon groot’. Chris Klomp (AD/freelance) meent dat je “mensen nodig hebt die kwalitatief goed zijn en dat zijn vaak mensen die het fulltime doen en het lang genoeg doen om alle nuances goed te kunnen vatten.” De journalisten zijn het veelal met elkaar eens en vullen elkaar aan. Uit de gesprekken komt een drietal belangen naar voren.

1. Inzicht in werking rechtspraak

Ten eerste is het van belang dat rechtbankverslaggeving laat zien hoe de rechtspraak werkt. Het wordt belangrijk geacht dat een journalist het reilen en zeilen binnen de rechtsstaat, binnen het rechterlijk apparaat en justitie zichtbaar maakt. Jeannine Verhagen (freelance) omschrijft dat belang als volgt:

“De rechtstaat is de basis van onze democratie. Het is zo belangrijk dat daar mensen bijzitten en het hele proces in de gaten houden, die dat volgen en het groter geheel kunnen overzien.”

Dat wat gebeurt in de rechtbank is een spiegel van wat er in de maatschappij gebeurt en uit de interviews blijkt dat het belangrijk is om te laten zien wat voor straffen er worden opgelegd.

2. Inzicht in verloop rechtszaak

Dat sluit aan op het tweede belang waarbij duidelijk moet worden wat er precies gebeurt in zo’n rechtszaal. Het is dan wel openbaar, maar mensen vinden de weg niet

naar een rechtszaal. Daardoor ontstaat, volgens deze journalisten, onder burgers een verkeerd beeld. Zo denken mensen nog steeds dat er in Nederland sprake is van juryrechtspraak. Een beeld dat vooral is gebaseerd op Amerikaanse televisieseries, zegt Saskia Belleman (De Telegraaf). Het gaat erom dat mensen zien dat als iemand over de schreef gaat daar wat mee gebeurt. Mensen zijn geneigd te roepen dat in Nederland zwaardere straffen moeten komen en dat men er doorgaans met een taakstraf vanaf komt. Maar dat blijkt in de praktijk een stuk genuanceerder te liggen, zegt Sander Knura (Omroep West). Een journalist is er om daarvan onafhankelijk, maar objectief verslag te doen. Waarom gebeurt iets? Die waarom-vraag is voor Paul Verspeek (RTV Rijnmond) de belangrijkste vraag. Hij omschrijft de rechtbank als een oase van de ratio:

“Eén van de weinige plekken waar je als journalist komt, waar niet alles overstemd lijkt te worden door de onderbuik, door emoties, door politiek gewin, door snel scoren, door zwart-witdenken. Het is een van de weinige plekken waar heel goed alle voors en tegens, alle feiten op een rijtje worden gezet.”

Hij meent dat je als journalist niet moet denken dat als het volk om hogere straffen vraagt de journalist daar ook over moet schrijven. Een goede rechtbankverslaggeving gaat volgens hem om de verdachten en niet de slachtoffers. Het is van belang emoties zo veel mogelijk uit te schakelen en zich te richten op de essentie: waarom heeft iemand iets gedaan?

3. Een onderwijzend belang

Naast het uitleggen van het de rechtspraak en de specifieke werkwijze in een rechtszaal, wordt tevens waarde gehecht aan het onderwijzende belang van de rechtbankjournalist. Want niet alleen moet uit verslagen blijken dat mensen niet zomaar weggelaten met een straf, ook is het belangrijk om te laten weten dat je als burger al snel in aanraking komt met een misdrijf. Jac. Toes (De Gelderlander):

“Mensen zeggen vaak ik heb het helemaal niet opzettelijk gedaan. Maar omdat je iets hebt gedaan waardoor je het risico hebt genomen dat je iemand iets kon aandoen, dan is er toch sprake van opzet.”

Met moord komen de meeste mensen niet in contact. Maar zaken als belediging van een ambtenaar in functie, bedreiging onderling of huiselijk geweld zijn misdrijven waar men als eerste mee in aanraking komt. Het is volgens Jac Toes (Gelderlander) heel belangrijk

om simpelweg te laten weten dat dit niet mag. Hij geeft als voorbeeld het bedreigen van je buurman met een heggenschaar. Ondanks het feit dat je je buurman nooit in zijn 'strot zal snijden' is de bedreiging strafbaar en iets kan dus heel snel uit de hand lopen.

Los van deze belangen oppert Pieter van Klinken (freelance) nog een opvallend ander belang, namelijk dat rechtbankverslagen heel goed gelezen worden. Mensen willen het lezen en omdat een krant een commercieel bedrijf is en er geld moet worden verdiend, zien kranten ook wel degelijk een belang in rechtbankjournalistiek. Maar niet alle kranten zoeken hun heil in de rechtbankjournalistiek.

De importantie van rechtbankjournalistiek is om ten eerste te laten zien hoe de rechtsstaat in zijn werk gaat en hoe straffen tot stand komen. Vervolgens is het van belang om de werkwijze in rechtszaken duidelijk te maken. Ten derde is het belangrijk de burger iets te leren. Dit hangt sterk samen met de kwestie van de journalistieke functie.

De waarde op redacties

De verslaggeving kan voor de rechtbankverslaggevers zelf dan nog wel zo belangrijk zijn. Dat neemt echter niet weg dat niet elke redactie daar even veel waarde aan hecht. Dat bleek al in de inventarisatie. Hoe denken de verslaggevers daar zelf over? Er is een zichtbare tweestrijd gaande onder de verslaggevers. Er zijn twee visies: verslaggevers die menen dat er waarde aan wordt gehecht en er is een kamp dat de toekomst somberder in ziet.

1. De algemeen verslaggever

Het nee-kamp wijt de ontkenning van de vraag 'Wordt er op redacties nog genoeg waarde gehecht aan rechtbankjournalistiek?' ten eerste aan bezuinigingen en dan vooral het gevolg daarvan: de opkomst van de algemeen verslaggever.

"Het is geen hogere wiskunde, maar ik merk met mijn ervaring wel dat algemene verslaggevers nu en dan de nuance missen, puur omdat ze te weinig rechtszaken onder 'de belt' hebben".

Met name Chris Klomp (AD/freelance) (bovenstaande quote) en Paul Verspeek (RTV Rijnmond) zien dat die ontwikkeling speelt. Zo verandert een politiekverslaggever in een algemeen verslaggever die daarnaast politiek doet en wordt de cultuurverslaggever een algemeen verslaggever die de cultuur in de gate houdt. Verspeek (RTV Rijnmond)

noemt dat ‘gelegenheidsjournalisten’. Hij omschrijft hen als journalisten die even komen invliegen en een stand-upje doen voor tv en weer weggaan. Ze zitten nooit in de rechtszaal en volgen nooit het hele proces. Voor hem wacht mogelijk hetzelfde. Op het moment van spreken was er een grote bezuinigingsoperatie gaande waardoor hij mogelijk zijn specialisme moet opgeven. Saskia Belleman (De Telegraaf) vergelijkt het met een aantal jaar geleden toen alle landelijke media nog een gespecialiseerd rechtbankverslaggever in dienst hadden: “Er was sprake van een soort rondreizend circus”. De opkomst van de algemeen verslaggever heeft dan weer als gevolg dat expertise verdwijnt. Het aantal specialisten loopt terug en juist zij kijken naar de lange termijn van een zaak; naar wat er nog meer gaat gebeuren en wat de gevolgen zijn van de opgelegde straf. Verspeek (RTV Rijnmond) neemt het op voor de specialist: zij kunnen het speelveld veel beter overzien en dingen in de context plaatsen.

Belleman (De Telegraaf) snapt de bezuinigingen ergens ook wel, omdat het tijdrovend werk is. Tijdrovend betekent vaak automatisch duur werk en je kunt zo’n verslaggever dan beter ergens anders inzetten. Dat het duur is merken Donna Oevering en Michiel Satink (freelance) ook in bedragen die zij ontvangen voor een stuk. Die zouden wat hoger mogen zijn.

2. “Het is een vulmiddel”

Het ja-kamp is zeer te spreken over de staat van rechtbankjournalistiek. Dat is vooral te zien in de vraag naar rechtbankjournalistieke stukken. Marjan Buring (ADP) merkt dat nieuwssites als NU.nl ook azen op verslagen: “ludieke stukjes doen het vaak goed”. Er is interesse en “drie tot vier rechtbankverslagen in de krant op één dag is geen uitzondering”, zegt Pieter van Klinken (freelance). Dagblad van het Noorden heeft zelfs de beschikking over twee fulltime rechtbankverslaggevers; één in Assen en één in Groningen. Het levert daarnaast stukjes op, als een soort vulmiddel, ziet Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden). Als een eindredacteur nog ruimte over heeft in de krant, doet deze vaak een beroep op rechtbankverslagen.

Opvallend in het ja-kamp is dat de regionale verslaggevers bijna unaniem de vraag positief beantwoorden. Paul Verspeek is als rechtbankjournalist van RTV Rijnmond de enige negatieve respondent. Regionaal lijkt de rechtbankverslaggeving meer te leven dan landelijk.

Regionaal vs. Landelijk

Op de vraag of rechtbankjournalistiek op landelijk en regionaal niveau verschilt, is het antwoord bevestigend.

De landelijke rechtbankverslaggeving gaat in de eerste plaats om de grote high profile zaken. Dat zijn de zaken die het gehele land zouden kunnen aanspreken. “Ik weet niet of het belangrijker is. Maar landelijk moet de lat hoger liggen. Het moet hier in de rechtbank Lelystad zo interessant en schokkend zijn dat iemand uit Den Haag het ook wil lezen”, zegt Donna Oevering (freelance) over het verschil. Michiel Satink (freelance) is het daar mee is: “dat is denk ik puur een centenkwesitie.”

Regionaal zijn het zaken waarin “mensen dingen kunnen herkennen”, zegt Merel Thie (NRC). Jeannine Verhagen (freelance) vergelijkt een groot proces met uitgaansgeweld in Purmerend. Dat laatste staat heel dicht bij de mensen. Pieter van Klinken (freelance) ziet veel landelijke media in de rechtbank, maar relativeert dat vervolgens zelf:

“Je moet niet overdrijven. Rechtbankverslaggever is een eenzaam vak, je zit vaak alleen. Maar er komen wel landelijke media.”

4.2.2. De functie

Vanuit de literatuur komen vier traditionele functies van de journalistiek naar voren: informeren, waakhond, podium bieden en de meer recente functie: vermaken. Deze vier functies zijn voorgelegd aan de respondenten met de vraag welke de belangrijkste functie is van de rechtbankjournalist. In deze paragraaf worden de vier functies individueel besproken.

Informereren

De waakhond- en informerende-functie wisselen elkaar zichtbaar af gedurende de interviews. De informerende functie is de functie waarbij de verslaggever de burger op de hoogte stelt. De rechtbankverslaggever is er dan ook vooral om uit te leggen en de lezer of kijker iets te leren. Dat kwam ook enkele keren terug bij het belang van rechtbankjournalistiek. Maar daarnaast is een tweede visie op informeren zichtbaar. Verslaggevers willen duiden en uitleggen. Dat is, gezien de algemene kennis, nodig meent Sander Knura (Omroep West):

“Justitie en OM: Het zijn allemaal mensen in een zwarte toga. De middelste mag dan een beslissing nemen. Dat is zo’n beetje het niveau.”

Het algemene beeld bij de burgers is dat er te lage straffen worden gegeven en de kennis van de rechtspraak ondermaats is. Anniek Enthoven (Omroep West) denkt dat niet alle lezers het verschil weten tussen een straf en een eis. Een strafeis wordt misschien al

vaak aangezien voor straf. Het is de taak van de verslaggever om dat te nuanceren en in begrijpelijk Nederlands uit te leggen. Saskia Belleman (De Telegraaf) sluit daar op aan en haalt een voorbeeld aan van een drugs crimineel die op vrije voeten rondliep en zijn enkelband doorknipte. Mensen vragen zich dan meteen af hoe dat mogelijk is en waarom deze man niet achter de tralies zat: “Dan is het mijn taak om uit te leggen op welke basis een rechtbank dat soort beslissingen moet nemen. Dat we ook te maken hebben met het Europees hof van Justitie, die Nederland meerdere malen op de vingers heeft getikt, omdat wij veel te makkelijk mensen opsluiten”. Het is de taak van de journalistiek om dan “teggas te geven”, meent Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden).

Chris Klomp (AD/freelance) denkt de corefunctie niet te kunnen benoemen. Het gaat in de eerste plaats om het informeren, dat is een journalistiek beginsel. Maar daarnaast vind hij ook dat de journalist zijn kennis en ervaring moet gebruiken om duiding te geven. Dat laatste haalt Jac Toes (De Gelderlander) tevens aan. Hij ziet dat de menselijke beleving nog wel eens botst met de juridische gang van zaken. Daar moet inzicht in worden gegeven. Jeannine Verhagen (freelance) meent dat als burgers goed de verslagen lezen en volgen duidelijk moet worden dat een taakstraf van 240 uur met een baan en een gezin helemaal niet zo makkelijk is.

Het gaat in beginsel om de burger ‘droog’ te informeren; om verslag te doen van wat er gebeurt. Maar dat neemt niet weg dat een stukje duiding en ‘opvoeding’ bovenop die droge informatie voor de meeste rechtbankverslaggevers wenselijk is.

Waakhond

Waar elke verslaggever uitgaat van de informerende functie is dat bij de waakhondfunctie niet het geval. De journalist als waakhond is een journalist die gebeurtenissen en ontwikkelingen kritisch volgt. Officiële en formele instanties in onze maatschappij, waaronder de overheid, moeten worden gecontroleerd en dat zou een taak van de journalist moeten zijn. Uit de interviews komen twee patronen naar voren.

1. “een overschatte functie”

De waakhond is niet voor alle journalisten een belangrijk aspect van de journalistiek. Steeds vaker wordt in Nederland bezuinigd op de onderzoeksjournalisten en komt een journalist niet toe aan het controleren of dieper graven van instanties. Het wordt zelfs beschouwd als een overschatte functie.

Michiel Satink (freelance) ziet de rol van waakhond meer weggelegd voor de verslaggevers in de gemeenteraad en de Provinciale Statenvergadering. Het heeft wel

iets van een waakhondfunctie, maar naar zijn idee functioneert de rechtspraak redelijk goed in Nederland. Daar sluit Pieter van Klinken (freelance) zich in vergelijkbare bewoordingen bij aan. Paul Verspeek (RTV Rijnmond) scherpt die opinie nog meer aan:

“Dat is denk ik de meest overschatte functie voor de journalistiek. Wel een goede. Maar daar komen we helemaal niet aan toe.”

Hij wijt dat aan de afhankelijkheid van journalisten en de bezuinigingen op onderzoeksjournalistiek: “Toen ik begon had je meer journalisten dan voorlichters. Tegenwoordig is die verhouding tien voorlichters op één journalist.”

2. “Zorgen dat het systeem het niet overneemt van de mens”

Waarom is de waakhondfunctie dan wel belangrijk? Een rechtbank neemt beslissingen met grote impact op het leven van mensen. Daarom zien journalisten dit als een uitermate belangrijke functie. Tevens omdat er verder niemand in de zaal zit. Het is simpelweg belangrijk om de rechtspraak te controleren, meent Saskia Belleman (Telegraaf), die een keer een moordzaak in anderhalf uur afgehandeld zag worden: “Dat vind ik bezopen (...) en daar mag je best een kritische noot aan wagen.” Rechters moeten bij de les worden gehouden. Alles wat een rechter zegt, schrijft Rob Zijlstra op. Dat is de rol van een krant. Jac. Toes (De Gelderlander) ziet een rechtspraak die in sterke mate wordt gedigitaliseerd. Er wordt volgens Toes zelfs gesproken over een systeem waarbij enkel parameters betreffende de zaak en jurisprudentie worden ingevuld. Dan rolt automatisch de straf eruit. Het is de taak van de rechtbankverslaggever om in zekere mate te zorgen dat het systeem het niet overneemt van de mens. Rechters nemen simpelweg hele belangrijke besluiten, meent Donna Oevering (freelance), daar moet iemand bijzitten. Jeannine Verhagen (freelance) spreekt zich het meest uit voor de rol van de waakhond:

“Nou het is niet altijd even goed geregeld in Nederland. Je merkt ook heel duidelijk de impact van alle bezuinigingen die zijn geweest bij Justitie. Waardoor zaken zo lang op de plank blijven en daardoor met een sissert aflopen. Terwijl als ze veel sneller voor zouden komen, mensen veel zwaarder gestraft zou worden..”

Er gaat al een bepaalde werking uit van in de rechtszaal aanwezig zijn, merkt Merel Thie (NRC) tot slot op, een rechter zal zich dan bewust zijn dat de buitenwereld meekijkt: “Je hebt een preventieve waakhondfunctie.”

Podium bieden

De derde functie is de minst besproken functie. Burgers kunnen met een journalist als tussenpersoon hun opvattingen en ervaringen delen met de wereld. In slechts twee gevallen kwam deze ter sprake, een voor- en een tegenstander. Het is belangrijk om te laten zien hoe slachtoffers omgaan met bijvoorbeeld een uitspraak of de impact van een misdrijf. Daarentegen kan dat juist leiden tot verhalen die teveel afleiden van waar het in een rechtszaak om gaat: de verdediging, het bewijs en de motivering van de rechter.

Paul Verspeek (RTV Rijnmond) die eerder al liet weten het van belang te achten dat rechtbankjournalistiek de focus moet leggen op verdachten en niet de slachtoffers: “omdat dat toch vaak tot ongeïnformeerde onderbuik verhalen leidt. Je moet wat mensen vinden serieus nemen (...) Maar het publiek vindt dat iemand sowieso schuldig is. Daar moet je een rem op zetten.”

Saskia Belleman (De Telegraaf) staat daar lijnrecht tegenover. Zij ziet dat de rol van slachtoffers steeds groter wordt en dat het de soort verhalen verandert. Zij ziet het ook als haar functie om uit te leggen wat het doet met iemand als je met je vingers aan een kind zit of inbreekt bij iemand. Het is volgens haar belangrijk dat je laat zien wat de impact is.

Vermaken

De meest recente journalistieke functie is vermaken. Steeds vaker moet een journalistiek verhaal de lezer vermaken om hem te kunnen blijven boeien. Meteen wordt duidelijk dat ‘vermaken’ in het geval van rechtbankjournalistiek niet de juiste term is. Maar er komen wel degelijk amuserende factoren kijken bij het maken van een rechtbankverslag en vermaken hoeft niet leuk en grappig zijn. Juist heftige en gruwelijke verhalen kunnen lezers vermaken en boeien. Maar nooit moet het de overhand krijgen. De algemene visie is dat vermaken niet tot de functies van rechtbankjournalist behoort. Aan de andere kant is een enkele keer een vrolijke noot geen probleem en kan dat zelfs behulpzaam zijn bij het uitleggen van de rechtsspraak.

Grappige gebeurtenissen mogen wel worden benadrukt en “je kunt het als middel gebruiken om die andere twee functies mogelijk te maken. Maar het is een al leed en ellende,” ziet Chris Klomp (AD/freelance). Saskia Belleman (De Telegraaf) ziet het schrijven van een leesbaar artikel vooral als “het vermaken”, maar niet om grappen en grollen te verkopen. Donna Oevering (freelance) voegt daar aan toe dat het lezerspubliek vooral moet smullen, dat betekent niet dat het humoristisch is.

Dat alles neemt niet weg dat er wel degelijk grappige zaken bij zijn, die zeker op een geestige manier behandeld mogen worden, zegt Anniek Enthoven (Omroep West):

“We hebben wel eens een dief gehad die voor 20.000 euro taart bestelde en het vervolgens nooit betaalde. Dat is gewoon een leuke zaak en daar zet je online een grote foto bij van heel veel taart en we hebben toen die bakker geïnterviewd met hoe dat dan gedaan was.”

Sander Knura (Omroep West) meent wel dat het niet de hoofdreden mag zijn. Paul Verspeek (RTV Rijnmond) ziet dat grappige zaken zeer schaars zijn: “Ik vind het ook wel leuk om af en toe een beetje uit de band te springen. Dat gaat helaas niet met moord en doodslag.” Het maakt het daarnaast ook wel wat luchtiger als er bijvoorbeeld gevatte opmerkingen worden gemaakt door de rechtbank. Uiteindelijk gaat het om de “trigger” in het verhaal, denkt Jos Emonts (De Limburger), je moet meer de prikkeling zoeken.

De algemene visie geldt niet direct voor Pieter van Klinken (freelance). Hij ziet de vermaakfunctie als een zeer belangrijke. Hoe minder gezellig, hoe beter het gelezen wordt, ziet hij. Hoe smeriger de details, hoe meer lezers. Daarnaast moet het leuk om te lezen zijn: “in die zin is het ook vermaak.” Dat struint niet met de mening van Rob Zijlsta (Dagblad van het Noorden): “Het is echt bedoeld om de lezer zo hard mogelijk te raken met een naar verhaal. ‘Mensen dit gebeurt er?’ Absoluut niet als vermaak.” Eric Panhuis (freelance) wil in die trant de menselijke maat meenemen in zijn verhaal: “menselijk leed, woede of verontwaardiging. Dat zijn aspecten die je probeert mee te nemen in je verslaggeving.”

4.2.3. Het werk

Een van de doelen van dit onderzoek is het in kaart brengen van de werkzaamheden van de rechtbankverslaggever. De werkzaamheden zijn bij de meeste verslaggevers vrijwel gelijk, maar de selectieprocedures verschillen wel. Uit de interviews komen een aantal nieuwswaarden naar voren die de rechtbankverslaggevers hanteren bij de selectie van rechtszaken waar ze verslag van willen doen.

De selectie

Dat proces begint met de rechtbankrol, waarop alle zaken staan die bijvoorbeeld in de volgende week dienen. Daar maakt de verslaggever een keuze uit. Die keuzes worden in het geval van een aantal freelancers vervolgens voorgelegd aan de verscheidene redacties. Omroep West besteedt het selecteren uit aan Persbureau Cerberus. Daar gaat men door de lijsten heen en kiest de juiste zaken. Sander Knura (Omroep West) zegt daarover:

“Ik kan mij niet herinneren dat we iets gemist hebben omdat hij het niet op de [agenda] had.”

Er zijn ook rechtbanken die zelf een selectie opstellen, maar dat is wel tricky volgens Knura (Omroep West): “Dan bepaalt de rechtbank zelf wat interessant is.” Een enkeling geeft aan alles te volgen. Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden) volgt alle zaken van de meervoudige kamer. Hij volgt ze allemaal, maar schrijft niet over allemaal. Dat betekent dat hij drie dagen per week fulltime op de rechtbank te vinden is. Toch kan veel lastminute veranderen. Donna Oevering (freelance): “je kan wel plannen, maar het loopt altijd anders.” Verslaggevers geven dan ook aan niet elke week in de rechtbank te zijn.

“Maar goed in de beginjaren toen ik bij de krant werkte, deden we elke politierechterzitting nog. Dan ging je gewoon luisteren of er iets aardigs bijzat. Dan maakte je geen selectie vooraf, je ging gewoon luisteren.”

Zo valt Jos Emonts (De Limburger) op, al 40 jaar werkzaam in de rechtbankverslaggeving. Vandaag de dag wordt er een selectie gemaakt, dan wel door de verslaggever, dan wel in samenspraak met het medium.

1. Relevantie

Ten eerste geldt dat landelijk de zware, high profile zaken voorrang krijgen, bijvoorbeeld de Puttense moordzaak en het Passage-proces. Zaken die maatschappelijk een grote impact hebben zijn van groter belang voor een landelijk verslaggever. “High Profile zaken zijn relevant omdat het iets zegt over samenleving en over hoe de rechtspraak werkt,” zegt Chris Klomp (AD/freelance). Regionaal staan daar, zoals eerder al besproken, de kleinere menselijke zaken tegenover. Ook binnen dit subject wordt gesproken over een drempel die bij landelijke media een stuk hoger is dan bij de regionale media. Klomp omschrijft dat laatste als “de vuilniszak naast de container”. Het gaat om wat herkenbaar is. Een strafbaar feit dat mensen zelf ook kunnen begaan.

2. Hoe dichterbij, hoe nieuwswaardiger

Daarnaast geldt voor journalisten in de regio dat het een zaak moet zijn welke in de buurt moet hebben plaatsgevonden. Maar landelijk geldt dit ook, hoe dichterbij de mensen komt, hoe nieuwswaardiger. Eric Panhuis (freelance) spreekt daarom van nieuwsfeit gedeeld door afstand is nieuwswaarde. Anniek Enthoven (Omroep West) laat

de regels van de journalistiek er op los: “Is het nieuws? Is het dichtbij? Is het opvallend? Is het een emotioneel verhaal?”

3. Is het een verhaal?

Het verhaal dat in de zaken schuilt is een belangrijk criterium, ook voor Paul Verspreek (RTV Rijnmond). Hij probeert in te schatten of er iets te vertellen is. De leidraad moet niet de straf zijn, want “dan kan ik elke dag in de rechtbank zitten.” Daarbij geldt tevens dat het opvallend moet zijn. Sander Knura (Omroep West) en Enthoven (Omroep West) willen het gevoel van “okee, dat is apart” krijgen, dan zit er meestal een verhaal in. Als voorbeeld dient het verhaal van een vrouw van 89 die in een meubelzaak alle banken kapot steekt.

4. Afwisseling

Afwisseling is ook geen onwelkom selectiecriterium. Op alle vlakken probeert men afwisseling te zoeken. Dat betekent dat in de soorten delicten variatie wordt gezocht. Op landelijk niveau blijft men niet hangen bij één en dezelfde rechtbank. En zelfs de verdachte moet zowel vrouw als man zijn. Het zijn criteria die niet altijd gehanteerd kunnen worden, maar verslaggevers proberen dat zoveel mogelijk te doen. Jac. Toes (De Gelderlander):

“Ik probeer wel het hele spectrum aan delicten mee te nemen. Smaad, belediging, winkeldiefstal, bedreiging, doorrijden na een ongeval, vernielen van een auto, uitgaansgeweld, relationeel geweld.”

Merel Thie (NRC) probeert af te wisselen in rechtbank en vindt het leuk als er een keer een vrouwelijke verdachte op de rol staat, niet altijd maar mannen. “Ik zoek de uitzondering op de regel.” Juist aan die afwisseling schort het nog wel eens. In de praktijk zijn de behandelde zaken te vaak strafrechtzaken en wordt te weinig uitleg gegeven over de algemene maatschappelijke ontwikkeling die schuil gaat achter een zaak.

Volgens Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden) zou de journalistiek meer aandacht mogen besteden aan andere zaken dan het strafrecht: “We zijn gefascineerd door misdaad.” Dat merkt Emonts (De Limburger) ook op. Het zou volgens hem mooi zijn als er meer aandacht zou zijn voor bijvoorbeeld civiele zaken. Maar daar is te weinig tijd en geld voor. Jac Toes (De Gelderlander) ziet dat er vooral weinig ruimte is voor

uitleg van algemene maatschappelijke ontwikkeling: “dat past niet in ons geïndividualiseerde strafrecht”.

5. Gokken

Het selecteren van een goede zaak blijft een gok. Een rechtszaak zit volgens een vast stramien in elkaar. De Officier van Justitie presenteert de eis, de advocaat doet zijn woord en zo zijn er altijd vaste onderdelen. Het verhaal krijgt vorm door de inhoud. Het is juist die inhoud die niet van te voren altijd te raden is. Belleman (De Telegraaf) geeft aan dat ze het vermoeden kan hebben dat er iets groots in zit. Maar dat blijkt vaak pas tijdens de rechtszaak. “Soms pakt het verkeerd uit. Soms heel goed.” Soms heeft het ontbreken van een verhaal een hele praktische oorzaak, zegt Merel Thie (NRC): “Ik zie heel veel bij zaken dat de verdachte niet komt opdagen. Dan heb ik geen verhaal, want ik wil dat het menselijk is. Ik wil geen papieren werkelijkheid beschrijven.”

6. Waan van de dag

En dan is er nog zoiets als de waan van de dag, merkt Jos Emonts (De Limburger) op:

“Het ligt ook een beetje aan het aanbod van de dag. Zo opportunistisch moet je het ook bekijken. Hebben we nog twee kolommen nodig? Hebben we nog een bericht nodig? Dan maak je de keuze misschien niet, maar dan kunnen we altijd nog een bericht maken. Dat speelt ook, daar moet ik eerlijk in zijn. “

7. Entertainment & sensatie

Los van de journalistieke waardes komt uit de interviews naar voren dat er steeds vaker gezocht wordt naar entertainment en sensatie. De sensationele kant van een zaak wordt vaker uitgelicht, onder andere door de opkomst van quasi-journalisten die geen journalist van beroep zijn, maar ook door de groeiende populariteit van de misdaadjournalist in praatprogramma's. Juist de sensationele kant is goed voor het bereik van een stuk. In de huidige journalistiek wordt de journalist dan ook vaak afgerekend op dat bereik.

Paul Verspeek (RTV Rijnmond) ziet dat niet van de rechtbankverslaggevers komen, maar wijt dat vooral aan de “gelegenheidsverslaggevers”, die niet meer met de waarom-vraag binnenkomen. Burgerjournalisten, die “met een uitroepteken binnenstappen en zeggen ‘zo zit het en we gaan even laten zien dat deze rechtszaak gecorrumpeerd is’”. Merel Thie ziet bij NRC dat berichten over sensationele zaken beter worden gelezen. Jac Toes (De Gelderlander) ziet ook dat die sensationele details vaak

meer aandacht en gewicht mee krijgen. Toes noemt daarbij de opkomst van de misdaadjournalist bij bijvoorbeeld RTL Boulevard en Humberto Tan. Dat gaat over sensationele zaken en ook daar mist hij de eerder genoemde maatschappelijke ontwikkeling of tendensen. Chris Klomp (AD/freelance) is duidelijk over de invloed van sensatie in de rechtbankjournalistiek:

“Dat moet je ook niet ontkennen. Je maakt wel verhalen die enige sensationele, ik zeg liever emotionele, impact hebben. Je zit in een situatie, zeker in de huidige journalistiek, dat je bereik moet hebben. Ik denk dat je als rechtbankverslaggever niet voor terug moet deinzen om emotie in je verhaal te zetten. Maar dan moet je die emotie wel gebruiken als vehikel dat veel mensen het lezen en dan heb je ook nog de mogelijkheid om iets uit te leggen over de rechtspraak.”

Er is volgens Anniek Enthoven (Omroep West) wel degelijk ruimte voor meer emotie, maar de feiten moeten kloppen: “Dus in zover sensatie? Denk het niet.”

De werkzaamheden

Dan begint de rechtszaak en zijn er drie manieren van werken te onderscheiden. In dit onderzoek worden deze onderscheiden met de volgende termen: de Twitteraar, de toehoorder en de Snelle Jelle.

1. De Twitteraar

De Twitteraar voorziet het liveblog op de website van het medium van content. En maakt het artikel pas na afloop of in de pauzes, omdat tijdens de zaak verslag op Twitter wordt gedaan. Dat is bijvoorbeeld het geval bij Saskia Belleman (De Telegraaf) en Paul Verspeek (RTV Rijnmond). Belleman schrijft een inleidend artikel voor de zaak begint en dan:

“Vanaf het moment dat het begint ga ik semi-live verslag doen, want zo snel tik ik nou ook weer niet, en tussen de middag is het dan zo dat ik alvast een bericht maak voor de site met wat er al allemaal gebeurd is die ochtend. Daar gaat meestal wel mijn lunchpauze aan op. Voor zover die er is.”

Na de zaak volgt dan nog een update voor de website en dan is het artikel voor de ochtendkrant nog niet geschreven. Tijdens de zaak is de Twitteraar veelal bezig met ‘live’ bijhouden wat zich voordoet in de rechtszaal.

2. De toehoorder

De toehoorder houdt zich vooral bezig met luisteren en het maken van notities. Jac. Toes (De Gelderlander) is, zo zegt hij zelf, van de oude garde en pakt een zaak, in zijn geval politierechter, anders aan dan de “Twitter-generatie”:

“Dan ga je er dus heen. Ik zit daar zwijgend. Ik neem mijn blocknoot mee. Dan ga ik naar huis en schrijf ik hetzij mijn columns hetzij het dag-nieuws.”

De werkwijze verschilt tevens per zaak merkt Marjan Buring (ADP) op. Bij een zaak van de meervoudige kamer schrijft zij tijdens de zitting al haar verhaal, om later alleen nog maar de eis toe te hoeven toevoegen. Bij de politierechter wacht ze rustig af: “Omdat het dan al een compact verhaal is.”

3. De Snelle Jelle

Dan is er nog de Snelle Jelle; de journalist die werkt onder een strakke deadline. Merel Thie (NRC) bijvoorbeeld, zij heeft te maken met een deadline om 12:00 voor de avondkrant en zit dus tijdens de zaak haar artikel al te tikken. Snelheid heeft door het veranderende medialandschap een andere rol gekregen. De visies op ‘snelheid’ volgen later in dit onderzoek. Eric Panhuis (freelance) ziet dat berichtgeving meer dan vroeger een doorlopend aspect heeft gekregen. Het stopt niet en begint niet op een standaard moment.

4.2.4. De relatie

Afbeelding 2: Tweet Pieter van Klinken

Het werk van de rechtbankverslaggever vindt voor het grootste gedeelte plaats in de rechtbank. Daarbij is contact met een de rechtbank of het openbaar ministerie aan de

orde van de dag. Hoe zien verslaggevers die relatie? Er zijn een drietal typen relaties zichtbaar.

1. Positief

De eerste visie op de relatie is goed. De verhouding is de laatste jaren beter geworden en het contact is goed. Dat kan in sommige gevallen zelfs leiden tot interessante verhalen. Jeannine Verhagen (freelance) is positief en ziet dat de verstandhouding inderdaad enorm is verbeterd. Dat geldt voor zowel het OM als de rechtbank. Rechters zitten niet meer in de ivoren toren van voorheen, meent Verhagen en ook officieren staan open voor vragen. Michiel Satink (freelance) deelt die mening en ziet dat OM en rechtbank open staan voor vragen en goed bereikbaar zijn, ondanks dat het contact vaak via persvoorlichters moet lopen. Paul Verspeek (RTV Rijnmond) ziet dat de relatie op 'zijn' rechtbank, Rotterdam, vooral goed is omdat daar een oud-journalist voorlichter is: "die snapt het." Daar krijgt Verspeek nog wel eens tips voor een interessant verhaal. Hij kan tevens goed off the record gesprekken voeren met bijvoorbeeld een officier. "De belangrijkste regel is: word vriendjes met de bode," grapt Donna Oevering (freelance).

2. Zakelijk

De tweede visie is dat er een zakelijke relatie is ontstaan, die niet positief is, maar ook niet negatief. Een relatie waarbij rechtbank, justitie en de journalistiek elkaar nodig hebben. Men kan niet zonder elkaar, maar vaak ook niet met elkaar. De belangen van de partijen zijn verschillend en stroken niet met elkaar.

Saskia Belleman (De Telegraaf) is minder positief, maar ziet enige verbetering: "Vroeger was het een stuk geslotener, dan werd je als journalist per definitie als de vijand beschouwd." Ze ziet het niet als een vriendschappelijke band, maar puur zakelijk. De verbondenheid is er wel, omdat beiden met dezelfde zaak bezig zijn. Ook Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden) en Jos Emonts (De Limburger) zien het als een puur zakelijke verhouding. Emonts ziet dat de relatie zakelijker is geworden. In tegenstelling tot de eerste visie merkt hij dat een praatje met de officier niet meer zo makkelijk is: "het moet nu allemaal via de voorlichters. Vroeger dronk je een kop koffie." De verschillende belangen lopen nogal eens uit elkaar. Journalisten willen meer weten dan het OM kwijt wil.

Chris Klomp (AD/freelance) noemt de verstandhouding "moeizaam", maar ziet dat rechtbank en journalist elkaar nodig hebben.

“Heel simpel, als wij als journalist die verhalen niet maken, is er dan nog een rechtsorde? Het vonnis van de rechtbank moet ook een preventieve werking hebben.”

Dus moet dat vonnis naar buiten worden gebracht. “Het is een hele moeilijke verstandhouding. We hebben elkaar nodig, maar zitten elkaar ook voortdurend in de weg,” vat Klomp samen. Pieter van Klinken (freelance) noemt de verstandhouding gespannen, maar ziet dat vooral als een professionele houding, die eigenlijk in elk vak is. Uiteindelijk gaat het om een vertrouwensband. Tussen OM en journalist ontbreekt die nogal eens, denkt Emonts (De Limburger). “Er is wat argwaan.” Klomp ziet dat je die vertrouwensband moet opwekken: “Want van mij weten ze dat als een officier iets in vertrouwen vertelt, dat ik daar via de journalistieke regels mee omga.”

3. Overall anders

Uit de interviews komt over de relatie ten slotte naar voren dat er een zichtbaar verschil is tussen de verschillende parketten (OM) en arrondissementen (lees: rechtbanken). Saskia Belleman (De Telegraaf) merkt dat je als journalist regelmatig nog het bos in wordt gestuurd, maar dat het verschilt per parket. Marjan Buring (ADP) ziet verschil in werkwijze tussen de verschillende arrondissementen. De een verstuurt wel online, de ander niet. “Het verschilt gewoon heel erg per arrondissement. Wat er wel of niet mag. En hoe aardig de bodes zijn”, ziet Merel Thie (NRC).

Transparantie & Openbaarheid

De relatie, zo blijkt uit de interviews, gaat vaak uit van de mate van transparantie en openbaarheid van zowel de rechtbank als het Openbaar Ministerie. De openbaarheid van de rechtspraak is in Nederland wettelijk vastgesteld en je zou zeggen dat daar verder niks aan te veranderen valt. Toch zijn daar zijn meerdere patronen in te onderscheiden. Ten eerste is de rechtbank niet bereikbaar voor de burger. Mensen weten niet dat een zaak openbaar is en wat er speelt. Dat zouden rechtbanken beter kunnen organiseren. Chris Klomp (AD/freelance):

“Ik vind eigenlijk dat de rechtspraak helemaal niet openbaar is. Zij vinden dat zelf wel omdat alle zittingen, behalve de kindersittingen, openbaar zijn. Maar die zijn niet openbaar. Ja, ik weet ze te vinden, maar je wil niet weten hoe vaak een burger tegen mij zegt: ‘oh zijn zittingen openbaar?’”

En als men het weet, zegt hij, dan komen burgers niet achter welke zaken spelen. De rechtspraak is pas openbaar, als journalisten er over schrijven, meent Klomp. De drempel is te hoog, ziet ook Saskia Belleman (De Telegraaf) . Dat zouden rechtbanken en parketten van het OM beter kunnen organiseren door te informeren welke zaken dienen en welke interessant kunnen zijn. Verslaggevers zijn het unaniem eens over de constatering dat nagenoeg geen geïnteresseerde de weg naar de rechtbank vindt. Anniek Enthoven (Omroep West) en Sander Knura (Omroep West) zien hetzelfde: “Het is mega interessant. Waarom zou je niet eens zeggen: ‘kom gewoon een dagje naar de rechtbank? Winkelen op de Theresiastraat. Het ligt lekker dicht bij Centraal’.” Hoezeer de rechtspraak op papier ook openbaar is, verslaggevers zien dat de praktijk daar ver vanaf staat.

De transparantie is vervolgens nog niet op het niveau waar de meeste verslaggevers naar verlangen. Meer informatie vooraf is een pré voor een goed verhaal en de openbaarheid van de rechtspraak. Vooropstaat dat een rechtbankverslaggever meer te maken heeft met het OM in de trant van transparantie: “De rechtbank is het eindstation”, meent Jos Emonts (De Limburger). Saskia Belleman (De Telegraaf) vindt dat op voorhand meer informatie verstrekt moet worden, zowel in de richting van het publiek als de journalisten. “Dat kun je gewoon anonimiseren. Als je de openbaarheid van de rechtspraak serieus neemt, moet je veel meer informatie geven.” Anniek Enthoven (Omroep West) ziet dat je het als journalist vaak van flarden uit de rechtszaal moet hebben. Je moet “hopen op een spraakzame advocaat”. Dat mag transparanter, maar aan de andere kant krijg je dan dat zaken heel lang gaan duren, merkt ze op. Michiel Satink (freelance) denkt dat meer informatie een verhaal sterker zou maken. Twee A4tjes noemt hij “een beetje mager.” Merel Thie (NRC) is een stuk explicieter in haar opinie:

“Ik vind dat het OM heel weinig informatie verschaft. Je weet vaak als rechtbankverslaggever helemaal niks. Het OM is er toch voor het volk? Ik vind dat ze veel actiever informatie kunnen verspreiden.”

Niet alleen is meer transparantie, zoals het publiceren van alle vonnissen, goed voor de journalist, ook kan dat voordelen opleveren voor wetenschappelijk onderzoek, meent Thie. “Het gaat om iets heel essentieels, namelijk hoe de overheid zijn macht gebruikt jegens de burger. Ik vind dat je dat heel goed doorzoekbaar moet maken.”

Een andere visie is dat er wel voordeel in extra informatie zit, maar dat het geen doen is om nog meer informatie te verwerken. Pieter van Klinken (freelance) wil alles

lezen, maar dat is “ondoenlijk” en tevens privacygevoelig. Voor Jac. Toes (De Gelderlander) zou dat een vervijfvoudiging van zijn werk betekenen. “Ik doe het met wat het is.” Toes merkt dat zodra pers in de zaal zit, de rechtbank meer moeite doet om te vertellen. Van Klinken (freelance) en Rob Zijlstra (Dagblad van Noorden) signaleren dat het ook ligt aan de juiste contacten en het juiste netwerk opbouwen.

Daarentegen ziet niet iedereen het voordeel van meer informatie in. Het heeft zelfs een nadeel. Paul Verspeek (RTV Rijnmond): “Dat gebeurt allemaal in de rechtszaal.” Hij ziet zelfs een nadeel aan informatie ontvangen in een vroeg stadium. Dan loop je het risico dat je vooringenomen wordt: “het kan het beeld van te voren kleuren. Ik heb ook niet de behoefte aan meer transparantie.”

Ten slotte kan het op het gebied van accreditaties beter geregeld worden. De rechtbank zou bijvoorbeeld een poule kunnen maken van geaccrediteerde rechtbankverslaggevers. Chris Klomp (AD/freelance): “Rechtbank Amsterdam accepteert nu iedereen die zich journalist noemt. Er zijn politieperskaarten, die mensen moet je accepteren.” De transparantie kan ook in letterlijke zin in een andere vorm versterkt worden. Anniek Enthoven (Omroep West) merkt op dat ze bij de rechtbank in Den Haag overwegen om zittingen live op FB uit te kunnen zenden. “Het is wel de ultieme vorm van transparantie,” denkt Sander Knura (Omroep West). Eerder lieten rechtbankverslaggevers weten weinig te zien in een themakanaal, wat vooral als “saai” wordt bestempeld.

Belemmeringen

Toch geven de verslaggevers allen aan niet te worden belemmerd in hun werk. Regels zijn om te worden nageleefd en daar hebben ze geen problemen mee. Men geeft aan weinig met de persrichtlijn te maken te hebben.

“Ik heb de persrichtlijn nog nooit gelezen. Ik zou niet weten wat daarin staat,”

aldus Pieter van Klinken (freelance). Saskia Belleman (De Telegraaf) ziet dat de persrichtlijn steeds meer in de richting van de verslaggevers komt. Vroeger mocht zelfs niet getekend worden, zegt zij. “Voor het overgrote deel beschouw ik de persrichtlijn als een ‘papieren tijger’.” De verzoeken voor het opnemen van verdachten worden negen van de tien keer afgewezen en dan “plukt de rechtbank een standaard argument uit de bak standaard argumenten”.

“Mijn ervaring is dat rechters, voorzitters, zelf bepalen hoe het gaat in de rechtszaal en zich niet zoveel gelegen laten liggen aan de persrichtlijn. En dat ze alleen naar de persrichtlijn verwijzen als het ze uitkomt,”

zegt Belleman (De Telegraaf). Chris Klomp (AD/freelance) vindt de persrichtlijn goed, maar vindt wel dat duidelijk moet zijn voor wie de persrichtlijnen gelden en wie er een beroep op kunnen doen. Iedereen kan daar nu gebruik van maken. Jos Emonts (De Limburger) vat de algemene opinie over de persrichtlijn ten slotte goed samen: “Ik heb niks te klagen. Het zijn nou eenmaal regeltjes en daar moet je je aan houden.”

4.2.5. Het veranderende medialandschap

Het laatste besproken thema is het medialandschap dat constant aan verandering onderhevig is. Rechtbankverslaggevers hebben in hun werk vooral te maken met sociale media, persberichten en burgerjournalistiek.

Sociale media

In het kader van dit onderzoek is enkel gesproken over het medium Twitter. Dat is het medium waar veel van de journalisten waarmee is gesproken, verslag op doen. In het geval van Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden) kwam wel kort het gebruik van Whatsapp ter sprake.

“Als je blijft bij wat je altijd deed, dan loop je achter. Je moet daarin mee. Het is een andere manier van journalistiek.”

Zo omschrijft Marjan Buring (AD) de huidige ontwikkelingen in de journalistiek. Als voorbeeld haalt ze vloggen en mobiele journalistiek (MOJO) aan. Ze noemt MOJO, waarbij met de smartphone video's worden gemaakt, als een mogelijkheid van het veranderende medialandschap.

In de gesprekken komt zoals gezegd vooral het gebruik van Twitter naar voren. Saskia Belleman (De Telegraaf) is de bekendste twitterende rechtbankjournalist: “Dan zit Saskia te doen wat iedereen aan het doen is, maar dan kom je er altijd achteraan. Dat doet ze erg goed,” zegt Rob Zijlstra over zijn collega. Belleman doet, zo zegt zij zelf, aan bijna live-verslag. Ze post alles wat gebeurt en dat zijn meteen haar aantekeningen. Als belangrijkste voordeel noemt zij de snelheid waarmee mensen worden bereikt en geïnformeerd. Daarnaast zit er geen grens aan. Je kan zoveel berichten sturen als je wil. Pieter van Klinken (freelance) sluit zich daar bij aan. Hij noemt Twitter een manier voor regionale media om nieuws heel snel op hun website te krijgen: “Vijf, zes jaar geleden

werd dat nog niet gedaan, nu is het bijna corebusiness.” Volgens Paul Verspeek (RTV Rijnmond) is het een middel om mensen van a tot z te laten meebeleven en noemt hij het vooral een sport om het begrijpelijk uit te leggen. De 140 tekens (inmiddels kunnen dat er meer zijn) dwingen de journalist tot begrijpelijke teksten. Op veel redacties loopt het Twittersverslag van de journalist ook mee op de website in een Twitterfeed. Mensen worden live op de hoogte gehouden en het komt rechtstreeks met nauwelijks nog een filter binnen bij het publiek, zegt Merel Thie (NRC). Je bereikt een groter publiek en je kunt informatie kwijt die niet in je verhaal kan. Een toevoeging, zegt Donna Oevering (freelance). Een goed voorbeeld van de kracht van Twitter komt uit de recente televisieserie *De Verdediging*, waarin advocatenbureau Ficq & Partners gedurende een jaar wordt gevolgd (Nolte, 2017). Onder andere de uitspraak in het Passageproces komt voorbij. Op het advocatenkantoor wordt, omdat de zitting niet live wordt uitgezonden, de uitspraak gevolgd door middel van de tijdlijn van Saskia Belleman (De Telegraaf). Daar wordt tevens het fragiele van Twitter zichtbaar, als Saskia een fout maakt en de advocaten even op het verkeerde spoor worden gezet. Belleman twittert in tegenstelling tot wat de advocaten op het kantoor denken het standpunt van de verdediging en niet van het Hof. Aan het gebruik van sociale media zitten wel degelijk gevaren en nadelen.

Paul Verspeek (RTV Rijnmond) ziet het gevaar vooral in het feit dat je niet twee dingen tegelijk kan. Terwijl je twittert gaat de rechtszaak verder en mis je altijd wel iets. Saskia Belleman (De Telegraaf) noemt Twitter, ondanks dat zij het meeste gebruik ervan maakt, ook een “verschrikkelijk medium”. Dat komt vooral door de vele scheldpartijen en afgrijselijke teksten: “Je bent nog niet bezig met een rechtszaak of je hebt nog niet geschetst wat er aan de hand is of waar iemand van verdacht wordt, en mensen beginnen al te roepen.”

Zo snel als mensen kunnen reageren, zo snel maakt een verslaggever ook een fout. Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden) geeft aan dat je wel moet weten wat je twittert, maar dat het goed te corrigeren is. Michiel Satink (freelance) merkt dat het belangrijk is als eerste iets te melden, maar de volledigheid moet niet uit het oog worden verloren. Marjan Buring (ADP) merkt dat je niet alleen volledig moet zijn, maar ook zorgvuldig. Een fout zit in een klein hoekje. Chris Klomp (AD/freelance) vindt de snelheid zeker een gevaar en pleit daarbij nog maar eens voor journalisten met ervaring, kennis en rust. Hij noemt daarbij het voorbeeld van een collega die dacht dat iemand in de zaal ‘moordenaar’ riep, maar dat bleek leugenaar te zijn. Hij twitterde dat en kon het na de zitting nog net op tijd corrigeren, anders was het verkeerd in de krant gekomen.

“Je hebt rechtbankverslaggevers nodig die weten hoe het systeem werkt en een paar duizend rechtszaken hebben gedaan, want dan is dat makkelijker.”

Chris Klomp (AD/freelance) gebruikt Twitter zelf op een andere manier. Hij wilde op een gegeven moment niet meer afhankelijk zijn van “saneringen, bezuinigingen en fusies” en vooral zijn eigen uitgever zijn. Hij startte het gesloten Twitteraccount *Realtwitcourt* en vroeg mensen daarvoor te betalen. “Nu is het zo dat ik met Realtwitcourt volledig hoofdredacteur, zakelijk directeur en koffiejuffrouw ben. Ik ben alles.” Klomp vergelijkt dit met een uitspraak van Rob Wijnberg (De Correspondent) waar hij zegt dat een journalist een merk moet zijn en dat mensen moeten willen betalen voor dat merk. Klomp zegt dat nu op kleine schaal te hebben bewezen. Hij heeft om en nabij de 370 volgers die maandelijks 3,90 euro betalen.

“Ik denk dat de toekomst is dat journalisten zich onderscheiden en een merk zijn. Dat best wel veel mensen weten wat je doet en van je werk houden of het haten. Maar die mensen die wel van je werk houden, dat zijn de mensen die jou straks als journalist meteen gaan betalen zonder tussenkomst van uitgeverijen, aandeelhouders etc.”

Maar niet alleen is Twitter een manier om mensen sneller te bereiken. Zij kunnen jou ook sneller bereiken. Michiel Satink (freelance) ziet dat mensen tijdens een zaak vragen stellen en dat hij die meteen kan beantwoorden en mensen op de hoogte kan houden: “Heel anders dan als je een artikel in de krant leest. Dit is dynamisch.” Ook Belleman (De Telegraaf) beantwoordt regelmatig vragen van volgers.

Translate from Dutch

10:34 AM - 13 Nov 2017 from Haarlemmermeer, Nederland

Afbeelding 3: Tweet Saskia Belleman

Daarnaast kunnen ook collega-journalisten op de hoogte worden gehouden. Jac. Toes (De Gelderlander) en Sander Knura (Omroep West) geven aan fanatieke volgers te zijn van onder anderen Belleman. Daar komt meteen een nadeel bloot te liggen

“Ik denk dat wij journalisten Twitter spectaculair en spannend vinden. Maar ik heb geen vriendinnen die iets met Twitter doen”

Een van de nadelen van Twitter, zegt Anniek Enthoven (Omroep West), is de kleine groep mensen die gebruik maken van Twitter. Zij noemt het vooral “beroepsmatig” en ze denkt dat het gros van de mensen rechtszaken niet via Twitter volgt.

Een van de meest besproken nadelen van Twitter is het weggeven van informatie op Twitter. Voordat een artikel verschijnt, staat het gros van de informatie al voor iedereen beschikbaar op Twitter. Toch zijn er twee visies op dit probleem. De visie dat er daadwerkelijk informatie wordt weggegeven en de visie dat Twitter en de krant twee verschillende dingen zijn. Jeannine Verhagen (freelance) ziet dat je inderdaad een hoop weggeeft op Twitter. Marjan Buring (ADP) denkt daar ook zo over:

“Dat doe ik bewust niet omdat ik met afnemers te maken heb. Dan heb ik mijn hele verhaal al op Twitter staan.”

Ook Michiel Satink (freelance) twittert niet alles, maar heeft tevens het idee dat Twitter en zijn verhaal voor in de krant twee op zichzelf staande uitingen zijn. Pieter van Klinken is het daar mee eens: “Als mensen geïnteresseerd zijn, lezen ze het [artikel] toch wel.” En ook Saskia Belleman (De Telegraaf) ziet het als twee verschillende dingen: Twitter is chronologisch en de krant bevat de rode draad.

Afbeelding 4: Tweet Chris Klomp

Een aantal journalisten waarschuwen voor de ‘knip & plakjournalistiek’. Jeannine Verhagen (freelance) merkt dat van haar Twittersverslag een artikel op NU.nl wordt gemaakt. Marjan Buring (ADP) ziet hetzelfde gebeuren. Jos Emonts (De Limburger) hekelt het “choppen, lenen en jatten” en omschrijft dat als “journalistieke luiheid”. Daarmee komt tevens het onderwerp ‘persberichten’ ter sprake.

Persberichten

Als journalist kun je vanzelfsprekend niet bij elke belangrijke zaak aanwezig zijn. Dat maakt persberichten van bijvoorbeeld het OM handig en bruikbaar. Maar uit de interviews komt een drietal gevaren naar voren van het gebruik van persberichten.

1. Gekleurd

Ten eerste zijn het gekleurde berichten. Saskia Belleman (De Telegraaf) geeft aan het fenomeen van persberichten prima te vinden. Je mag er niet afhankelijk van zijn, omdat het een andere invalshoek betreft, namelijk die van het OM of de rechtbank. Ook Merel Thie (NRC) geeft aan niks voor zoete koek aan te nemen, maar ze snapt de overweging om onder tijdsdruk een persbericht over te nemen. Het is eigenlijk een no-go. Jeannine Verhagen (freelance) probeert alle kanten van het verhaal uit te lichten, niet alleen die van de “gekleurde persberichten”. De journalisten willen een verhaal waarbij alle kanten worden belicht en dan kan een verhaal niet worden gebaseerd op één enkel persbericht.

2. Snelheid

Daarnaast moet een journalist waken voor persberichten, omdat deze nog wel eens eerder komen dan hun verhaal, zegt Donna Oevering (freelance). “Bij ons is het zo de Stentor bestelt, dus zij voeren de druk op: “Wij hebben een persbericht van het OM, komt jullie verhaal ook?,” schetst ze het probleem. Michiel Satink (freelance) omschrijft datzelfde probleem en merkt ook dat het ANP achter hem aanzit als het persbericht al op de digitale deurmat ligt. De snelheid lijkt hier tevens invloed te hebben op de verslaggeving. Het bereik valt weg als het OM eerder komt en andere media gebruik maken van dat persbericht, zo reageert ook Chris Klomp (AD/freelance). Eric Panhuis (freelance) trekt dit breder en merkt vooral op door de snelheid van nieuws een berichtje de krant al helemaal niet meer haalt: “het vervliegt”. Het berichtje staat overal op internet, maar haalt de krant de volgende ochtend in veel gevallen niet eens meer.

3. Klakkeloos overnemen

Het derde geschetste probleem is het overnemen van persberichten. Chris Klomp signaleert de kwestie, maar merkt dat er weinig aan te doen is. Redacties worden kleiner en hebben weinig tijd en nemen het persbericht een op een over.

“Als jij bij het AD een push doet, dat doet de Telegraaf ook en heel veel kranten. Dan popt zo’n dingetje op. Het is gewoon heel simpel: als je 5 seconden later bent dan de Telegraaf of wie dan ook, dan gaat het bereik gewoon naar de ander toe. Je wordt wel afgerekend op bereik.”

Klomp weet ook dat wat in een persbericht staat geen “complete onzin” is, maar je moet beseffen dat het een bericht is van een organisatie met een belang. Het openbaar ministerie heeft als doel vervolgden en getuigen te beschermen. Sander Knura (Omroep West) merkt dat het zijn werk makkelijker maakt en ziet het OM ook wel als betrouwbare bron: “Dat is wel kwalijk.” Anniek Enthoven (Omroep West) vindt dat het kritischer mag:

“We zouden wat kritischer mogen zijn op het OM. Maar dat kost vaak tijd en dat is er niet. Je krijgt een persbericht en je denkt dat is die zaak waar ik vandaag niet bij kon zijn, en je tikt het over.”

Jos Emonts (De Limburger) haalt nogmaals de journalistieke luiheid aan. Als voorbeeld schetst hij een situatie waarin hij alleen bij een zaak zit en bij de concurrent een verhaal ziet verschijnen, bestaande uit het persbericht aangevuld met citaten uit zijn verhaal. “Ik vind dat dat niet kan.”

Paul Verspeek (RTV Rijnmond) ziet zelfs dat de verdachte altijd 1-0 achter komt te staan. Een persbericht met de aanklacht verschijnt en “dan moet de onschuld nog maar blijken”. De uitspraak is dan pas twee jaar later, zegt Verspeek, maar dat beeld blijft altijd hangen. Hij noemt het voorbeeld van Joep van den Nieuwenhuijzen. Hij raakte verwickeld in het Rotterdamse havenschandaal, maar werd op bijna alle aanklachten vrijgesproken. Toch blijft, volgens Verspeek, het beeld hangen dat hij een boef is.

“Ik vind dat je daar als rechtbankverslaggever terdege bewust van moet zijn, dat het een enorme impact heeft op een verdachte wat je allemaal meldt”

Burgerjournalistiek

Niet alleen blijft het beeld hangen dat een rechtbankverslaggever schetst, tegenwoordig kan iedereen publiceren en schrijven: de burgerjournalistiek. Is dat volgens de 15 respondenten nog een probleem? De algemene visie is dat er weinig gevaar uitgaat van deze burgerjournalistiek. Het moet dan wel binnen de journalistieke codes gebeuren. Een journalist moet op zijn of haar beurt laten zien dat hij de 'echte' journalist is.

Saskia Belleman (De Telegraaf) vindt het allemaal prima. "Ze kijken er weer op een andere manier naar dan ik zou doen. Dat kan en mag allemaal." Merel Thie (NRC) ziet ook geen probleem. Het corrigeert zich vanzelf en mensen kunnen nieuwsbronnen onderscheiden, zegt ze. "Ik vind ook wel dat je moet vechten voor wat je meerwaarde is."

Paul Verspeek (RTV Rijnmond) merkt vooral dat er over het algemeen weinig mensen in de rechtszaal zitten. Hij ziet wel kleine groepen complotdenkers: "Dat is geen journalistiek. Dat is heel slecht verslaggeven". Ook Pieter van Klinken (freelance) en Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden) merken nog wel eens wat van die complotdenkers. Chris Klomp (AD/freelance) vindt dat je als burger overal over mag schrijven, maar wel binnen de journalistieke codes. Burgerjournalisten als Martin Kok, zegt Klomp, "banjeren daar doorheen" en dat kan ten koste gaan van de rechten van de journalist. Kok was een veroordeelde crimineel die zich na zijn gevangenisstraf stortte op de misdaadjournalistiek.

Michiel Satink (freelance) vindt dat burgerjournalistiek mag zo lang men zich houdt aan dezelfde journalistieke codes. Maar "je kunt niet zeggen dat die vier jaar studie journalistiek voor niks waren." Sander Knura (Omroep West) voegt de persberichten en burgerjournalistiek vervolgens samen:

"Waar ik me heel erg aan stoort is dat iedereen kan publiceren. Iedereen is journalist. Dat geloof ik niet helemaal. Maar iedereen kan publiceren. Dus het OM, de politie, de rechtbank, de advocaten kunnen allemaal hun eigen artikeltje maken. Ze kunnen hun eigen beeld vormen en daar hebben ze de kanalen voor die wij vroeger alleen hadden. Dat blijft wel een probleem."

Het oneindige leven?

De gesprekken eindigden allemaal met dezelfde vraag: heeft de rechtbankjournalistiek het oneindige leven? De antwoorden waren gematigd positief. Men is het er vooral over eens dat de vorm zal (moeten) veranderen. Dat wil zeggen dat specialisten wellicht verdwijnen en dat de invalshoeken van verhalen anders zullen zijn. Maar door de

fascinatie van de mens voor misdaad zal de rechtbankverslaggeving altijd een rol blijven spelen.

“Dit is een perpetuum mobile. Het menselijk tekort dat stuit op regels en wetten. Zolang er geen perfecte mensen bestaan, blijft dit bestaan.”

Zo concludeert Jac. Toes (De Gelderlander). Ook Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden) ziet dat de mens gefascineerd is door misdaad: “mensen willen veel weten.” Pieter van Klinken (freelance) en Michiel Satink (freelance) zien zolang er een rechtbank is voorlopig geen einde komen aan de rechtbankverslaggeving. Chris Klomp (AD/freelance) merkt dezelfde fascinatie voor misdaad en denkt dan ook dat er altijd interesse zal zijn:

“Rechtbankverslaggeving heeft te maken met dat mensen misschien helemaal niet willen weten hoe het afloopt, maar dat ze de moord in detail willen lezen. Je ziet afhakers als de zaak in hoger beroep komt, dan is bijna niemand meer geïnteresseerd”

Hij denkt door op deze fascinatie mee te liften mensen te kunnen voeden met hoe het systeem werkt; hoe een rechtszaak in zijn werk gaat. Dat noemt hij een “groot goed”. Los van de eventuele oneindigheid van de rechtbankjournalistiek vindt Jeannine Verhagen (freelance) het vooral een eng idee dat er ooit een einde aan kan komen: “Als er niemand meer naar kijkt of op let, dat is toch doodeng? Het gaat om levens van mensen. Besluiten van rechters hebben verstrekkende gevolgen.”

De meest negatieve noot komt van Paul Verspeek (RTV Rijnmond). Hij ziet wel een oneindig leven, maar “vreest met grote vreeze” dat er steeds minder specialisten zullen zijn: “morgen ben ik er bij wijze van spreken niet meer.”

De vorm verandert

Uit de gesprekken komt tevens naar voren dat ondanks de positieve instelling over de toekomst van de rechtbankjournalistiek er wel degelijk iets gaat of moet veranderen aan de vorm waarin deze gegoten is. Marjan Buring (ADP) ziet dat nu steeds meer dingen online kunnen, een stream van zittingen, zoals bij raadsvergaderingen, tot de mogelijkheden behoort. “Journalisten zitten dan gewoon thuis. Journalistiek is er altijd. Maar anders. Daar moet je op letten.” Donna Oevering (freelance) ziet diezelfde verschuiving naar online voor zich. En Merel Thie (NRC) denkt dat het minder belangrijk

wordt en dat de Twitterfeeds een steeds belangrijkere plek gaan innemen: “Artikelen gaan ook veel meer een los leven leiden. Dat is een gevaar voor de rechtbankrubriek.”

Jos Emonts (De Limburger) denkt net als zijn collega’s dat er altijd belangstelling voor deze vorm van journalistiek zal zijn. Maar beseft ook dat hij moet meegaan in de ontwikkelingen. Geschreven media kunnen volgens hem meer kanten uit en hij heeft zich dan ook meer ontwikkeld als misdadjournalist. Hij zoekt bredere verhalen, verder dan de rechtbank, bijvoorbeeld door het oog van de advocaat. Maar ook de snelheid dwingt de rechtbankverslaggever tot andere invalshoeken of juist de achtergrond te schetsen. Anniek Enthoven (Omroep West) ziet ook dat verhalen niet per se in de rechtszaal worden gemaakt. Sander Knura (Omroep West) vult aan:

“Het gaat steeds minder om het proces, maar meer om wat voor effect heeft het op mensen. Wat is het gevolg? Wat ging er aan vooraf? Dat denk ik wel.”

Rob Zijlstra (Dagblad van het Noorden) merkt die mogelijkheden ook. Hij schrijft niet alleen krantenartikelen, maar tevens een rechtbankverslag in columnvorm en informeert geïnteresseerden met een Whatsapp-service.

Zo zijn de verslaggevers positief over de toekomst van hun professie, maar zijn zij terdege bewust van het feit dat ze moeten meegaan in de tijd en dat hun werkzaamheden zullen veranderen. De een is al in dat gat gesprongen (*Realtwitcourt*, Whatsapp), de ander ziet het nut nog niet zo. Toch lijkt de klassieke rechtbankjournalist (met pen en blocnote) die zonder enige selectie in een rechtszaal ging zitten, welhaast verleden tijd.

5. Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk volgen de conclusie en de koppeling van de resultaten met het eerder besproken theoretisch kader. Ten slotte bespreekt dit hoofdstuk de tekortkomingen van het onderzoek en het eventuele vervolgonderzoek.

5.1. Conclusie

5.1.1. De inventarisatie

Ten eerste was het doel van dit onderzoek het maken van een inventarisatie van rechtbankverslaggevers in Nederland. Waarbij het onderzoek verwachtte aan te tonen op welke redacties wel en op welke redacties geen rechtbankverslaggever huist. De

scriptie beperkte zich tot landelijke dagbladen, regionale dagbladen en enkele andere grote media (NOS, RTL, ANP, Omroep West en RTV Rijnmond). Uit het onderzoek blijkt dat op 34,5 procent van de 31 ondervraagde redacties nog een specialist werkt. Op de overige redacties wordt rechtbank-gerelateerd werk doorgeschoven naar freelancers, persbureaus of algemeen verslaggevers. Afgaande op de inventarisatie maken slechts 6 van de 31 redacties gebruik van een persbureau of persberichten. Uit dit onderzoek is dan ook te concluderen dat in Nederland op slechts minder dan de helft van de redacties nog sprake is van gespecialiseerde rechtbankjournalistiek.

In Engeland is dat ook het geval. Uit het onderzoek van Brian Thornton (2017), waarbij hij landelijke en regionale redacteuren een aantal vragen voorlegde, komt naar voren dat op meer dan de helft van de redacties geen verslaggever meer aanwezig is en gebruik wordt gemaakt van persberichten in plaats van het sturen van een specialist. De op een na hoogste functionaris in het Engelse rechtssysteem zei in 2009 al dit een groot gevaar te vinden. Ook Thornton ziet dat probleem (2017, p. 93.). Een mogelijk gevolg van deze afname is een gebrek aan collectief geheugen en historisch archief. Er verdwijnt een stuk expertise en dat maakt plaats voor “gelegenheidsjournalisten.”

5.1.2. Het belang

Ten tweede trachtte dit onderzoek inzicht te geven in de werkzaamheden van rechtbankverslaggevers en opvattingen over hun journalistieke werk en veranderingen die daarin optreden. Hen werd eerst gevraagd naar het belang van rechtbankverslaggeving. Daaruit valt te concluderen dat zij logischerwijs veel waarde hechten aan rechtbankverslaggeving. De visies van de rechtbankverslaggevers sluiten aan op de visie van Marcel Machill et. al. Zij omschrijven in de literatuur het belang van rechtbankjournalistiek als “an important contribution to the democratic constitutional state” (Machill et. al. 2007, p. 63).

Maar niet alleen het persoonlijke belang weegt mee in de interviews. Tevens zien de respondenten dat op redacties de importantie van rechtbankverslaggeving nog zeker wordt erkend. Maar ook onderkennen ze dat het tijdrovend en duur werk is en dat daar dus niet altijd plek voor is. Een trend die geheel in lijn ligt met de in de inleiding geopperde crisis in de journalistiek. Met als gevolg dat de algemeen verslaggever steeds meer zijn intrede doet. Nick Davies schreef in dat kader over de opkomende “lopendebandjournalistiek” (Davies, 2009, p. 71), waarbij een verslaggever nog weinig buiten komt en vooral van achter zijn bureau acteert. Regionaal is echter geen vuiltje aan de lucht. Dagblad van het Noorden ziet zoveel in de rechtbankjournalistiek dat het twee vaste fulltime verslaggevers huisvest. Het onderzoek van Landman et. al. (2015),

stelt dat tevens vast en ziet dat regionaal nieuws steeds meer opschuift naar lokaal nieuws. Dat sluit aan op het in de interviews geschetste beeld van de regionale journalistiek die dicht bij de mens moet staan. Uitgaansgeweld in Purmerend spreekt meer aan dan een groot landelijk proces. Het onderzoek van Beunders (2014) daarentegen strookt niet met de geopperde staat van de regionale rechtbankverslaggeving. Het onderzoek concludeert dat het structureel slechter gaat met de regionale nieuwsvoorziening. Daar lijkt bij de rechtbankverslaggevers geen sprake van, zij zien de populariteit van misdaad en alles wat daar bij hoort. De meeste rechtbankverslaggevers zijn daarnaast vooral op regionaal niveau actief.

De trends in de algemene journalistiek zijn tussen de regels door zichtbaar in de interviews, maar ondanks dat lijkt er door de gematigd positieve antwoorden van een echte crisis in de rechtbankjournalistiek nog geen sprake.

5.1.3. De functie

Uit de literatuur blijkt dat de journalistiek traditioneel een drietal functies bekleed: informeren, podium bieden aan burgers en de waakhondfunctie. Het onderzoek kan concluderen dat rechtbankverslaggevers de functies van informeren en waakhond als corefuncties zien. De informerende functie stelt de burger op de hoogte van gebeurtenissen en ontwikkelingen in de politiek, openbaar bestuur en samenleving (Kovach & Rosenstiel, 2001, p.24.). De functie die tevens verreweg als het belangrijkste wordt geacht door de ondervraagde rechtbankverslaggevers. Het is de taak van de rechtbankjournalist om uit te leggen en de lezer of kijker iets te leren. Daarbij hoort ook een stuk duiding geven. Hermida had in 2010 al deze visie: "Journalists would be seen as sense-makers, rather than just reporting the news" (p.304).

Uitgaande van de theorie past de waakhondfunctie in het plaatje van de rechtbankverslaggever. Daaruit blijkt dat de verslaggever gebeurtenissen en ontwikkelingen van kritische kanttekeningen voorziet, maar daarin verder gaat dan slechts het controleren van de overheid. Het geldt volgens Kovach & Rosenstiel voor alle machtige instituties in de maatschappij. De journalist moet de effecten van de macht kenbaar maken (2001, p.114-115).

Recentelijk heeft zich bij die drie functies een vierde functie gevoegd. Namelijk de functie van vermaken. Deze hangt nauw samen met de *tabloid justice* (Fox et. al. 2007, p.6), welke drie kenmerken heeft:

- In veel rubrieken en in alle media wordt het verhaal over een proces verteld, besproken en geanalyseerd;

- De informatieve functie van media wordt onderdrukt door een vermakende functie;
- Een gretig en attent publiek is getuige van het proces dat onderwerp is van journalistieke programma en gebruikt tot op zekere hoogte het proces om het rechtssysteem en het proces zelf te begrijpen en er zich een oordeel over te vormen.

Met betrekking tot de functie van vermaken kan na dit onderzoek worden geconcludeerd dat vermaken onvermijdelijk is, maar het nooit de boventoon mag voeren. Vergelijkend met de antwoorden van de rechtbankverslaggevers is er in het huidige Nederlandse medialandschap geen sprake van kenmerk twee. Nog altijd is de vermakende functie minder belangrijk dan de informatieve functie. Kenmerk één vindt wel zijn doorgang in het huidige medialandschap (Fox et. al. 2007, p.6). Die ontwikkeling hangt samen met de opkomst van de misdaadverslaggever in de mainstreammedia. Regelmatig ziet de kijker een misdaadverslaggever bij RTL Boulevard, Pauw, Jinek of RTL Late Night om te praten over sensationele zaken. Tevens gaat het derde kenmerk op, gezien het feit dat het publiek vaker zelf een oordeel velt en zich niet meer zo makkelijk laat bijpraten door een verslaggever. Meer en meer gaat het publiek de selectie van nieuws bepalen (Brands, 2008, p. 51).

Ten slotte behandelt Hanitzsch (2011) de functies op een andere manier. Hij stelde aan de hand van de veldtheorie van Bourdieu vier journalistieke milieus op die strijden om dominantie (p. 284-286):

- **Populist disseminator**
Journalisten binnen dit milieu hebben twee kenmerken: ze brengen nieuws dat zo dicht mogelijk bij het publiek staat en men probeert zo objectief mogelijk te blijven;
- **Detached watchdog**
In dit milieu hechten journalisten veel waarde aan de rol van “detached observer”, waarbij men kritisch en sceptisch is ten opzichte van de overheid en de zakelijke elite; de rol van waakhond;
- **Critical change agent**
Dit milieu heeft veel weg van de ‘detached watchdog’, maar “journalists in this professional milieu emphasize the importance of advocating social change, influencing public opinion and setting the political agenda.” Daarnaast willen journalisten in dit milieu het publiek aanzetten tot actie;

- **Opportunist facilitator**

Journalisten in dit milieu zien zichzelf niet als waakhond, maar als partner van de overheid. Deze journalisten creëren een positief beeld van politiek en zakelijk leiderschap.

Idealiter is the *critical change agent* dominant. Dat blijkt in de Nederlandse rechtbankjournalistiek niet zo te zijn. Journalisten informeren en zetten het publiek niet aan tot actie, blijkt uit de antwoorden. Daarmee lijken de journalisten zich vooral te scharen onder de *populist disseminator*. Terwijl volgens Hanitzsch de *detached watchdog* dominant is in de westerse journalistiek, komt uit de antwoorden naar voren dat de waakhondfunctie wel van belang is, maar zeker niet dominant is. Paul Verspeek bijvoorbeeld ziet het als de meest overschatte functie, omdat de journalist er gewoonweg niet aan toe komt. Daarnaast is tegenwoordig de verhouding voorlichter-journalist niet meer in balans. Het aantal voorlichters is te groot.

5.1.4. Het werk

Het doel van dit onderzoek was inzicht krijgen in de werkzaamheden van de rechtbankjournalist. Door de interviews zijn een drietal werkwijzen naar voren gekomen en kan worden geconcludeerd dat de klassieke journalist met blocnote en pen zo goed als verleden tijd is en plaats maakt voor de verslaggever met de iPad en Twitter. De eerste werkwijze is de Twitteraar, die in de rechtszaal semi-live de zaak op Twitter bijhoudt. Ten tweede de toehoorder, die luistert en notities maakt. En ten derde de Snelle Jelle, die zo snel mogelijk een artikel af moet hebben. In de literatuur is weinig tot niks geschreven over de werkwijze van een rechtbankjournalist. Machill et al. brengen het werk van een (Duitse) rechtbankverslaggever wel in beeld. Waarbij net als bij de Nederlandse rechtbankverslaggever het werk begint bij de rechtbankrol, maar ook bij tips van mensen bij het OM, rechtbank of in de advocatuur. Het gaat zoals eerder al duidelijk werd om vertrouwen en de juiste contacten. Op basis van de rechtbankrol kiest een verslaggever aan de hand van enkele criteria de zaken uit. Daarna volgt meestal een week van de tevoren de dagvaarding met informatie. Mocht dat niet genoeg zijn kan een verslaggever zich wenden tot het OM of rechtbank. Dan volgt de zaak en publicatie. Zoals Machill et al. het hierboven beschrijven, komt vrij goed overeen met de antwoorden van de verslaggevers. Naast de werkwijze zet hij ook de selectiecriteria van een rechtbankverslaggever uiteen (2011, p.79):

- Relevantie;
- Diversiteit en opmerkelijke zaken;
- Affectie van het publiek met de zaak;
- Bekendheid van de hoofdpersonen;
- Mogelijkheid tot simpele uiteenzetting;
- Mogelijkheid voor toelichting.

Deze factoren komen grotendeels overeen met die van Galtung & Ruge uit 1965 (p. 68-71). Relevantie is voor de respondenten ook een belangrijk punt: zaken die relevant zijn voor de samenleving en over hoe de rechtspraak werkt. Regionaal moet het relevant zijn maar weegt de affectie van de zaak met het publiek ook sterk mee. Daarnaast zijn diversiteit en opvallendheid vaak genoemde criteria. Dit sluit aan op de theorie van narratologie van Johnston en Breit (2010), waarbij verhalen in de rechtszaal tot verhalen in de krant worden gemaakt en waarmee een bijdrage aan open rechtspraak wordt geleverd (p. 47). Een andere manier van werken dan Machill et al. (2011) concluderen, want ondanks hun selectiecriteria, zeggen zij dat uiteindelijk de selectieprocedure een combinatie is van persoonlijkheid, intuïtie en een aantal willekeurige factoren. Ze laten zich niet leiden door rationele criteria.

Tevens komt uit de literatuur naar voren dat er een verschuiving zichtbaar is richting entertainment en drama. Dat komt volgens Brants deels door het eerder genoemde punt dat het publiek de selectie gaat bepalen. Daardoor ziet Brants in 2008 al dat de traditionele rechtbankverslaggeving, waarin de argumenten en het pleidooi van de advocaat worden beschreven, verdwijnt bij de landelijke dagbladen (p. 48). Regionaal komt dat nog wel voor. Uit de inventarisatie komt inderdaad naar voren dat op regionaal niveau meer 'klassieke' rechtbankjournalistiek wordt bedreven. Maar veel verslaggevers geven daarnaast aan dat het noodzakelijk is om mee te gaan met de tijd en tevens verhalen ergens anders te zoeken of op een andere manier te brengen. Mark Deuze zag in 2004 al door digitalisering en het veranderende medialandschap nieuwe werkvormen, genres en redactionele indelingen ontstaan "met als gevolg een kleurrijkere nieuwsselectie en redactie" (p. 32).

De rechtbankverslaggever ziet dat sensationele zaken beter lezen. Het is een goed vehikel om mensen bij te scholen over rechtszaken. "Brants spreekt van "framing wordt blaming" (2008, p. 51). Een verschuiving naar het negatieve is echter niet bepaald zichtbaar bij de rechtbankjournalistiek, omdat het over het algemeen al leed en ellende is.

5.1.5. De relatie

Het onderzoek concludeert dat de relatie tussen het OM en de rechtbank enerzijds en de journalist anderzijds een lastige en moeizame relatie is. In vergelijking met vroeger is deze is wel aan de beterende hand. Journalisten hebben verschillende visies op de relatie en ook in de literatuur zijn daar ideeën over. Becker: “geen vrienden, wel verbondenheid” (2014, p. 17). Basten omschrijft de relatie als een symbiotische waarbij men van elkaar afhankelijk is maar andere belangen dient (2005, p. 2). Hij stelt tevens dat journalisten door tijdsdruk te snel een rechtszaal verlaten. Dit onderzoek concludeert dat dat over het algemeen niet het geval is. De media dienen volgens Ruigrok et al. (2011) te dienen als intermediair in het geheel. Daarbij is kritiek zeker toegestaan, mits fair en gebalanceerd (Basten, 2005, p. 3). Daar komt de waakhondfunctie in terug:

“Om van de media te verwachten dat ze braaf binnen de lijntjes lopen die voorlichters uitstippelen, is in strijd met het democratisch ideaal van een onafhankelijke publieke sfeer. Het spanningsveld tussen rechtspraak en media is op zich zeer gezond, omdat de waakhondfunctie die de media vervullen, een bepaalde spanning veronderstelt” (Ruigrok et. al., 2011, p. 12).

De respondenten zien die verstandhouding op enkele punten net als in theorie. Ten eerste dat de verbondenheid er vooral is omdat beiden met dezelfde zaak bezig zijn. Ten tweede dat de verschillende belangen nog wel eens met elkaar stroken. Maar de rechtspraak de journalist ten slotte nodig heeft om de rechtsorde te handhaven. Uiteindelijk gaat het om een vertrouwensband, die door bijvoorbeeld persvoorlichters, moeilijk te kneden is. Prakken zegt dat uit onderzoek blijkt dat communicatieadviseurs vooral uit zijn op een beter beeld van de rechtspraak (2004, p. 3-4).

Een belangrijke factor in de relatie is de mate van openbaarheid en transparantie. Openbaarheid is vanuit de wet geregeld en zegt dat terechtzittingen in het openbaar plaatsvinden. Maar juist daar schort het volgens de ondervraagde rechtbankjournalisten nog aan. Vooral omdat niemand de weg vindt naar de rechtszaal. Als het publiek weet dat het openbaar is, weten ze vervolgens niet wat er speelt. Pas als journalisten erover schrijven is het openbaar. De openbaarheid moet beter georganiseerd worden, meer informatie is noodzakelijk.

Saskia Stuiveling onderscheidt een tweetal vormen van transparantie. Aan de ene kant is de interne transparantie die de rechtspraak nodig heeft om het werkproces te kunnen uitleggen en met welke bedrijfsvoeringmethodes het werk wordt

ondersteund (2009, p. 5). Aan de andere kant is de externe transparantie. Dat is synoniem aan de dialoog aangaan met de samenleving, openheid geven, luisteren naar klachten en andere feedback en actieve omgang met de media. Actieve publicatie van vonnissen kan tot beter wetenschappelijk onderzoek kan leiden, blijkt uit de resultaten van dit onderzoek. Het gaat in de kern om hoe de overheid zijn macht gebruikt en hoe goed dat doorzoekbaar is. De tweede vorm van transparantie slaat ook weer terug op de mate van openbaarheid. De dialoog met de samenleving is, luisterend naar de journalisten, niet op orde. Aan de actieve omgang met de media kan, ondanks dat het beter is geworden, nog veel meer aandacht worden besteed. Er kan veel meer informatie worden verschaft aan journalisten, vinden de verslaggevers. Van Lent (2008, p. 207) is van mening dat de informatieve en waakhondfunctie van de media, van groot belang zijn voor de openbaarheid van de rechtspraak.

Betreffende de persrichtlijn kan dit onderzoek concluderen dat de rechtbankjournalistiek geen hinder ondervindt van de persrichtlijn. Er zijn regels en daar moet je je aan houden. De mate van filtering, waar Prakken (2004) in de literatuur over spreekt, lijkt niet te worden gedeeld door de ondervraagde journalisten..

5.1.6. Het veranderende medialandschap

Conclusie omtrent het veranderende medialandschap is dat Twitter een steeds grotere invloed op veel van het werk van de verslaggevers heeft. Lezers kunnen sneller worden bereikt, het publiek wordt breder en vragen van lezers worden direct beantwoord. Verslaggevers zien de toekomst niet direct somber in, maar zien veranderingen optreden, die niet altijd goed uitpakken. Snelheid brengt voordelen met zich mee, maar kan ook tot fouten en het missen van feiten leiden.

De opkomst van sociale media bracht meer snelheid in het nieuwscircuit. Nieuws wordt steeds minder voorspelbaar en de verspreiding gaat steeds sneller menen Ruigrok et. al. (2011). Dat leidt tot rechtbankverslagen die niet altijd in de rechtbank worden gemaakt. In de gesprekken met de verslaggevers gaat het in dit kader vooral over Twitter. Je bereikt een groter publiek en de verslaggevers kunnen informatie kwijt die ze niet in een verhaal kunnen zetten. Vooral bereikt men het publiek sneller.

Toch concludeert Beunders (2014, p. 44) in zijn onderzoek dat er via sociale media op lokaal en regionaal niveau te weinig interactie met het publiek is. Dit onderzoek meent dit komt omdat het te weinig mensen aanspreekt op regionaal niveau. Dus is het de moeite niet waard om ook nog alles bij te houden op Twitter. Twitter is een voorbeeld van wat Hermida als *ambient journalism* omschrijft: lichte en 24/7 communicatiesystemen creëren nieuwe interacties. Burgers hebben daardoor nieuws

altijd bij zich (2010, p. 289). *Realtwitcourt* van Chris Klomp is daar een goed voorbeeld van. Hij probeert een merk te zijn en mensen moeten journalisten in de toekomst zonder tussenkomst van bijvoorbeeld uitgeverijen betalen. Journalisten moeten meegaan. Elke grote bron van informatie wordt “twitterfied”, zegt Steve Johnson (2009).

Toch ziet men wel degelijk gevaren en nadelen aan de Twitter en de snelheid van het nieuws. Juist daardoor worden sneller fouten gemaakt en essentiële zaken gemist. Het publiek maakt zich niet druk om snelheid. Door die snelheid is nieuws wel toegankelijker en meer divers geworden (Beckett, 2016). Deuze spreekt vooral van een nieuwe soort journalistiek, namelijk *liquid journalism*. Daarbij staat de journalistiek in dienst van de *network society* en accepteert de journalist de veranderingen in het medialandschap en staat als versterker in dienst van de consument, die zelf nieuws maakt (2008, p. 848). Dat kan leiden tot burgerjournalistiek en tevens *trial by media* (Schouten, 2011), waarbij de verdachte in een kwaad daglicht komt te staan. Toch zijn het geen journalisten, zegt Dommering, want ze beschikken niet over een beroepscode en worden niet door de wet beschermd (2010, p. 5). Het onderzoek concludeert dat er weinig gevaarlijk is aan burgerjournalistiek, zolang men zich aan de journalistieke codes houdt. Zeker nu er bijna nooit iemand in de rechtbank zit.

De laatste kwestie is het veelvuldige gebruik van persberichten. Dat sluit aan op het geschetste probleem van Nick Davies. Hij spreekt van “lopendebandjournalistiek” (2009, p. 71). De ondervraagden journalisten spreken van “knip en plakjournalistiek”. Ze noemen NU.nl als website die hun verslagen gebruikt om artikelen te schrijven. Nick Davies had het al over het feit dat de BBC de PA als volwaardige bron ziet en geen tweede bron nodig acht. Dat signaleert dit onderzoek ook. Men wil kritischer zijn, maar daar is niet altijd de tijd voor. Tussen alle regels door lijkt het cruciaal dat journalisten meegaan met de veranderingen op het gebied van media. Dat ziet ook Beunders:

“Feit is wel dat zolang lokale en regionale onafhankelijke media onvoldoende in staat zijn om een goede mix van oude en nieuwe media te bewerkstelligen, zij jongeren minder zullen aanspreken en interactie met lezers zullen mislopen” (2014, p. 44).

Dat geven verslaggevers in hun slotantwoord meermaals ook aan: “Steeds meer gebeurt online.”

5.2. Discussie

In deze paragraaf wordt kritisch gekeken naar het onderzoek en worden aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan.

Zoals elk onderzoek heeft ook dit onderzoek sterke en zwakke punten. Goed aan dit onderzoek is het gat waarin wordt gesprongen. Het betreft een onderzoeksveld dat nog beperkt is betreden in Nederland. De rechtbankjournalisten komen uit verschillende hoeken van de journalistiek. Niet alleen landelijk, maar ook regionaal en zelfs lokaal. Het geeft een breed beeld. De doelen van het onderzoek zijn behaald en eerder gedaan onderzoek is bevestigd en eventueel aangevuld.

Er zijn ook beperkingen opgetreden. Ten eerste zijn de resultaten gebaseerd op de antwoorden van 15 rechtbankjournalisten. Dat zijn niet alle rechtbankjournalisten, maar ze vormen wel een groot gedeelte van de actieve rechtbankjournalistiek. Het benaderen en interviewen kostte al dusdanig veel tijd, dat een onderzoek van nog grotere omvang niet tot de mogelijkheden behoorde. Een aantal verslaggevers konden niet worden bereikt. Het aantal verslaggevers van televisiezenders waarmee is gesproken was beperkt. In een vervolgonderzoek zou dat kunnen worden uitgebreid. Bovendien zouden dan ook misdaadjournalisten kunnen worden benaderd waardoor een focus op de verschillen – als die er al zouden zijn - tussen de professies zou kunnen worden gelegd.

Daarnaast bleek laat in het onderzoek dat er sprake is van meerdere speciale persbureaus gericht op rechtbankjournalistiek. Een tweetal persbureaus is meegenomen in het onderzoek, maar daar zou in vervolgonderzoek meer onderzoek naar gedaan kunnen worden. Hebben zij specialisten in diensten of maken zij gebruik van dezelfde freelancers?

Een andere beperking van het onderzoek is de eenzijdige focus. De onderzoek beslaat enkel de visies van journalisten. In het vervolg zou er kunnen worden gekeken naar hoe advocaten, officieren en rechters zich tot de media verhouden. Daarnaast heeft dit onderzoek zich vooral moeten beroepen op literatuur over de journalistiek in het algemeen en literatuur uit het buitenland. Dat kan misschien tot een scheve vergelijking leiden.

Ten slotte had de theorie een breder spectrum van de misdaadjournalistiek kunnen beslaan, om de resultaten breder te kunnen vergelijken.

Bibliografie

- Baarda, D.B., M.P.M. de Goede en J. Teunissen (2001). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese.
- Babbie, E. (1983). *The practice of Social Research*. Canada: Wadsworth, cengage Learning.
- Basten, John (2005). *Court And Media Relationships*. Gepresenteerd op National Judicial College, Beijing.
http://nswca.jc.nsw.gov.au/courttofappeal/Speeches/basten_2005.10.30c.pdf
- Beckett, C. (2016). The Future of the News. Geraadpleegd op 13 januari van, <http://blogs.lse.ac.uk/polis/2016/02/19/future-of-news/>
- Becker, M. (2014). Geen vriendschap, wel verbondenheid: de relatie tussen recht en media. In: E.M.T. Huijzer et. al (Ed.), *Recht en Media – Zijn de media een gevaar of een zegen voor het recht?* (p. 17-26). Apeldoorn-Antwerpen: Maklu.
- Berlins, Marcel (2009). Loss of court reporters is a blow to open justice. *The Guardian*. Geraadpleegd op 3 januari 2017, van <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/dec/06/berlins-writ-large-court-reporters>
- Beunders, H., Van der Horst, A., De Kleuver, J. (2015). Leegte in het landschap: Nieuwsvoorziening in de regio 2014. Den Haag: Stimuleringsfonds voor de Journalistiek.
- Brants, C.H., & Brants, K. (2002). Vertrouwen en achterdocht; de Driehoeksverhouding justitie-media-burger. *Justitiële Verkenningen*, 28, 8-29.
- Brants, K. (2008). Risico's, schandalen en publiciteit. De nieuwswaardigheid van een falende overheid. *Proces*, 2, 47-54.
- Corbin, J. & Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria. *Zeitschrift für Soziologie*, 19.6, 418-427.
- Davies, N. (2009). *Gebakken Lucht*. London: Vintage
- Deuze, M. (2004). *Wat is journalistiek?* Amsterdam (Bedrijfsfonds voor de Pers).
- Deuze, M. (2008). The changing context of news work: Liquid journalism and monitorial citizenship. *International Journal of Communication*, 2, 848-865.
- DeVoe, K. (2009). Bursts of information: Microblogging. *The Reference Librarian*, 50(2), 212-214.
- Dommering, E. (2010). De rol van een 'journalist' in de democratie. Rede op

- Symposium Stichting Media Ombudsman Nederland. Den Haag.
- Fox, R.L., Van Sickel, R.W. & Steiger, T.L. (2007). *Tabloid Justice: Criminal justice in an age of media frenzy*. London.
- Galtung, J. & Ruge, M. (1965). The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four foreign newspapers. *Journal of International Peace Research*, 1, 64-90.
- Haenen, M. (2011). 'Televisiecamera's moeten altijd toegang krijgen tot rechtszaal'. *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd op 3 januari 2017, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2011/10/25/televisiecameras-moeten-altijd-toegang-krijgen-tot-rechtszaal-a1451405>.
- Hanitzsch, T. (2011). Populist disseminators, detached watchdogs, critical change agents and opportunist facilitators: Professional milieus, the journalistic field and autonomy in 18 countries. *The international communication gazette* 73(6), 477-494.
- Hermida, A. (2010) TWITTERING THE NEWS, *Journalism Practice*, 4(3), 297-308.
- Huijzer, E.M.T. (Ed.) (2014). *Recht en Media – Zijn de media een gevaar of een zegen voor het recht?* (p. 27-36). Apeldoorn-Antwerpen: Maklu.
- Jensma, F. (2012). De Rechtspraak is toe aan een paar harde vege. *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd op 13 januari, van [nrc.nl](http://www.nrc.nl).
- Jewkes, Y. (2011). *Media & Crime*. Londen, Engeland: Sage.
- Johnson, S. (2009). How Twitter Will Change the Way We Live. *Time Magazine*. Geraadpleegd op 21 januari, van <http://www.time.com/time/printout/0,8816,1902604,00.html>.
- Johnston, J. & Breit, R. (2010). Towards a narratology of court reporting. *Media International Australia*, 137, 47-57.
- Kik, Quint & Landman, Lammert (2013). Nieuwsvoorziening in de Regio. Den Haag: Stimuleringsfonds voor de Journalistiek.
- Kim, J.H. & Abisaid, J. (2015). The Key influence of community structure on crime news coverage: structural pluralism, ethnic diversity, and local crime news. *Communication & Society*, 28 (3), 97-113.
- Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2001). *The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. New York: Crown Publishers.
- Landman, L. et al. (2015). Leegte in het landschap: Nieuwsvoorziening in de regio 2014. Den Haag: Stimuleringsfonds voor de Journalistiek.
- Van Lent, L. (2008). Externe openbaarheid van het strafproces. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

- Lindner, M. (2016). Editorial gatekeeping in citizen journalism. *New media & society*. 1-17.
- Machill, M., Beiler, M. & Hellmann, I. (2007). The selection process in local court reporting. *Journalism Practice*, 1, 62-81.
- Malsch, M., Van den Berg, F., De Bruijn, I., de Keijser, J., & Nijboer, H. (2003). De ideale rechtbank: openbaarheid en gerichtheid op de buitenstaander. In M. Malsch (red.), *De burger in de rechtspraak. Ervaringen en percepties van niet-professionele procesdeelnemers*. 117-134.
- Maheshwari, S. (2016). How fake news goes viral: a case study. *New York Times*. Geraadpleegd op 3 januari 2017, van https://www.nytimes.com/2016/11/20/business/media/how-fake-news-spreads.html?_r=0
- Mommers, L., Zwenne, G.J. & Schermer, B. (2010). Het best bewaarde geheim van de raadkamer. Over de ontoegankelijkheid van de rechtspraak. *Nederlands Juristenblad*, 32, 2071-2078.
- Moran, L.J. (2013). Mass-mediated 'open justice': Court and judicial reports in the Press in England and Wales. *Legal Studies*, 34, 143-166.
- Müller, F & R. Frissen (2014). De diversiteitsparadox: over de veranderende relatie tussen journalistiek en etnisch-culturele diversiteit. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 42(3), p. 265-285.
- PDC (2017). De Nederlandse Grondwet. Geraadpleegd op 17 november 2017, van <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/vkjaj9cv1gvc>
- Nolte, M. (Regisseur). (2017, 25 oktober). Dag Des Oordeels [Videobestand]. In *De Verdediging*. Geraadpleegd op 25 oktober 2017, van https://www.npo.nl/de-verdediging/25-10-2017/BV_101385177?
- NOSop3 (2016). Vloggen vanuit de rechtbank: recht is helemaal niet stoffig. Geraadpleegd op 9 januari, van <http://nos.nl/op3/artikel/2152233-vloggen-vanuit-de-rechtbank-recht-is-helemaal-niet-stoffig.html>
- O'Donnel, P, McKnight, D, Este, J. (2012). Journalism at the speed of bytes. *Australian Research Council*.
- Pouw, A & M. Reijnen. (2014). Vertrouwen in de rechter: de rol van de media. In E.M.T. Huijzer et. al (Ed.) (2014). *Recht en Media – Zijn de media een gevaar of een zegen voor het recht?* (p. 27-36). Apeldoorn-Antwerpen: Maklu.
- Prakken, T. (2004). Drie honden vechten om een been. Over strafrechtspraak,

- verdediging en de media en hun onderlinge betrekkingen. Maastricht (Afscheidscollege UvM).
- Prins, C.J.E.J., H. Griffioen, D. Broeders, P. Jonkers, M. Bokhorst en M. Sax. (2013). Naar een transparantere rechtspraak. Geen glans zonder wrijving. In D. Broeders et al. (red.), *Speelruimte voor transparantere rechtspraak, WRR-verkenning 26*, 23-158.
- Pro Demos (2017). Wat is de rechtstaat? Geraadpleegd op 16 maart 2017, van <https://www.prodemos.nl/leer/informatie-over-politiek/wat-is-een-rechtsstaat/>.
- Raad voor de Rechtspraak (2008). *Agenda voor de Rechtspraak 2008-2011*. Den Haag.
- Raad voor de Rechtspraak (2015). *Agenda voor de Rechtspraak 2015-2018*. Den Haag.
- Raad voor de Rechtspraak (2013). *Persrichtlijn* (2013). Den Haag
- Van Ringelestijn, T. (2009). Twitterverslag vanuit rechtbank toegestaan. *Webwereld*. <http://web-wereld.nl/nieuws/55398/Twitterverslag-vanuit-rechtbank-toegestaan.html>. (21 september 2009).
- Robins, J. (2016). More than half of local newspapers don't have a court reporter. *The Justice Gap*. Geraadpleegd op 18 maart 2017, van <http://thejusticegap.com/2016/10/half-local-newspapers-dont-court-reporter/#>.
- Ruigrok, N., Kester, B., Scholten, O., Ismaili, N., en Goudswaard, M. (2011). Rechtspraakverslaggeving in een veranderend medialandschap. Research Memoranda Raad voor de Rechtspraak, 7(5), 1-165.
- Schouten, P.C. (2011). *Trial by media*. Deventer.
- Schuijt, G.A.I. (2006). Rechtspraak dient openbaar te zijn. *NRC Handelsblad* 13 april 2006.
- Schultz, J. (1998). *Reviving the Fourth Estate: Democracy, Accountability & the media*. Cambridge, Engeland: Cambridge University Press.
- Simons, G. (2016). The impact of social media and citizen journalism on mainstream Russian news. *Russian Journal of Communication*, 8(1), 33-51.
- Stuiveling, S.J. (2009). Transparantie en rechtspraak: kennis delen met de samenleving. Rechtspraaklezing 2009. Den Haag (Raad voor de Rechtspraak).
- Van Thiel, S. (2007). *Bestuurskundig onderzoek: een methodologische inleiding*. Bussum: Coutinho.
- Thornton, B. (2017). The Mysterious Case of the Vanishing Court Reporter. *Proof*, 1(2), 92-93.
- Tryhorn, C. (2009). Keep reporting courts and councils, Lord Chief Justice urges

newspapers. *The Guardian*. Geraadpleegd op 3 januari 2017, van
<https://www.theguardian.com/media/2009/nov/16/keep-reporting-courts-council>

Wester, F. & Peters, V. (2004). *Kwalitatieve analyse. Uitgangspunten en procedures*.
Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Bijlage: Topiclijst en Codeboek

Topic	(Voorbeeld)vragen
Belang van de journalistiek	Wat is het belang van de rechtbankjournalistiek? Hoe is het gesteld met de rechtbankjournalistiek?
Rol van de journalistiek	Behelst de rechtbankjournalistiek de functie van Waakhond? Wat is de functie van een rechtbankjournalist? In hoeverre ondersteunt een rechtbankjournalist de democratie?
Transparantie en openheid rechtspraak	Hoe transparant is de rechtspraak? Hoe is de relatie met justitie?
Impact sociale media/Fake news	Wat is de invloed van sociale media? Is de opkomst van burgerjournalistiek een gevaar voor rechtbankjournalistiek?
Het selectieproces	Hoe gaat het selecteren van een rechtszaak? Welke zaken krijgen voorrang?

Open code:	Axiale code:	Omschrijving:
Het belang	Belang Waarde Voorbeelden	Wat is de mening van de rechtbankjournalist over het belang van rechtbankjournalistiek en de waarde die daaraan wordt gehecht op redacties.
Het werk	Werk Selectie Drama/entertainment Snelheid	Hoe gaat een rechtbankjournalist te werk en hoe selecteert hij/zij de zaken. Verandert snelheid het werk van de verslaggever? En verschuift de nadruk naar drama/of

	Voorbeelden	entertainment.
De functie	Functie Informereren Waakhond Podium bieden Vermaken	Hoe kijkt de rechtbankjournalist naar de functies van de rechtbankjournalist.
De relatie	Relatie met OM Relatie met Rechtspraak Transparantie Persrichtlijn	Hoe ziet de rechtbankjournalist de relatie met zowel het OM als de rechtspraak. Zijn deze twee transparant genoeg? En wordt de journalist nog belemmerd door bijvoorbeeld de persrichtlijn?
Het veranderende medialandschap	Mogelijkheden gebruik Twitter Gevaren gebruikt Twitter Burgerjournalistiek Persberichten	Ook de rechtbankjournalistiek heeft te maken met een veranderd medialandschap. Wat voor mogelijkheden biedt dit en schuilen daar ook gevaren in? Wat is zijn/haar mening over burgerjournalistiek en het veelvuldige gebruik van persberichten.

